

Dolandırıcılık Suçu Bağlamında Yaşlılık ve Suç Korkusu*

Gülizar Eraslan¹

Öz

Bu çalışma Türkiye genelindeki yaşlıların dolandırıcılık suçu korkularının kaynakları ve sonuçlarını anlamaya yönelik nitel bir değerlendirme yapmayı hedeflemektedir. Yapılan bu nitel çalışmayla; yaşlılarda dolandırıcılık suçu korkusunun bulunup bulunmadığını, bulunuyorsa ne boyutta olduğunu araştırmak ve ortaya çıkan sonucun sebeplerini göstermek araştırmanın amaçlarındandır. Dolandırıcılık suçu bağlamında bir çalışma yürütülmesinin nedeni literatürde suç korkusunun tek bir suç türü özelinde değil tüm suç türlerini ihtiva edecek şekilde araştırılmasının eleştirisi konusu yapılmış olmasından ileri gelmektedir. Bu bağlamda araştırma deseni olarak insan deneyimlerini odağa alan fenomenolojik yaklaşım belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme ile araştırmanın amacına uygun şekilde araştırmaya bilgi sunma açısından nitelikli kişiler seçilerek derinlemesine araştırma yapılmaya çalışılmıştır. Açık uçlu sorulardan oluşan ve gerektiğinde sondalardan da yararlanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla yapılan görüşmeler enformel kaynaklarla, enformel tarzda gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin farklı şehirlerinde ikamet eden 65 yaş ve üzeri 11 katılımcıdan yaşadıkları mağduriyet deneyimlerini kendi ifadeleriyle aktarmaları istenmiş, sonrasında her katılımcıya yaşamış olduğu olay bağlamında sorular yöneltilmeye devam edilmiştir. Sorulan sorulara verilen yanıtlarda genel itibarıyla katılımcıların bu dolandırıcılık fiilinden kaynaklanan bir korku yaşadıkları çok net görülmekle birlikte korku dışında yaşadıkları birtakım duygulara şahit olunmuştur. Katılımcıların korku dışında öfke ve utanç duyduklarına dair dikkat çeken ifadelerle rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı • Yaşlanma sosyolojisi • Dolandırıcılık suçu • Suç korkusu • Mağduriyet

Elderly and Fear of Crime in the Context of Fraud

Abstract

This study aims to make a qualitative assessment to understand the sources and consequences of the fear of fraud among the elderly in Türkiye. With this qualitative study, the aims of the study are to investigate whether the fear of fraud exists in the elderly, to what extent it exists, and to show the reasons for the resulting result. The reason for conducting a study in the context of fraud crime is that the fear of crime is not specifically focused on a single type of crime but rather includes all types of crimes, which has been criticized in the literature. In this context, the phenomenological approach focusing on human experiences was determined as the research design. With purposeful sampling, qualified individuals were selected in order to provide information for the research in accordance with the purpose of the research and an in depth research was attempted. The interviews were conducted using a semi structured interview form consisting of open ended questions and, when necessary, probes were used, and informal sources were used in an informal manner. 11 participants aged 65 and over residing in different cities of Türkiye were asked to convey their victimization experiences in their own words, and then questions were continued to be asked to each participant in the context of the event they experienced. Although it is not clear from the answers given to the questions that the participants generally experienced a fear stemming from this act of fraud, some emotions other than fear were witnessed. There were striking statements that the participants felt anger and shame except fear.

Keywords: Elderly • Sociology of aging • Fraud • Fear of crime • Victimization

* Bu çalışma Gülizar Eraslan tarafından Haziran 2022 tarihinde İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan "Yaşlılık ve Dolandırıcılık Suçu Korkusu" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹ **Sorumlu yazar:** Gülizar Eraslan (Avukat), İstanbul Barosu, Ankara, Türkiye. E-posta: av.eraslangulizar@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1009-9334

Atfı: Eraslan, G. (2025). Dolandırıcılık suçu bağlamında yaşlılık ve suç korkusu. *Senectus* 3(1), 37-69. <https://doi.org/10.26650/senectus.2025.3.1.0747>

Extended Abstract

This qualitative study explores the dynamics of fear of crime among elderly individuals in Türkiye, focusing specifically on experiences of fraud. Although numerous studies address fear of crime through generalized or quantitative methods, this research employs a phenomenological approach to investigate how individuals aged 65 and over, who have experienced fraud victimization, perceive and emotionally respond to such incidents. Data was collected through semi-structured, in-depth interviews with 11 participants residing in various Turkish provinces. The findings reveal a nuanced emotional landscape in which fear is often intertwined with shame, anger, and self-blame rather than manifesting as an overt, singular reaction. The study provides a critical sociological insight into the emotional aftermath of fraud in later life, highlighting the relevance of vulnerability theories and the broader social construction of fear among older populations.

Introduction and Theoretical Framework

Fear of crime, particularly in old age, is a critical issue situated at the intersection of criminology, gerontology, and sociology. Despite empirical evidence indicating that older adults are less frequently victimized compared to younger populations, they consistently report higher levels of crime-related fear. This apparent paradox—widely known as the *fear-victimization paradox*—demands deeper investigation, especially in the context of non-violent yet psychologically intrusive crimes such as fraud.

This study is grounded in multiple theoretical perspectives that explain the fear of crime through both individual and environmental lenses. These include the *vulnerability perspective*, emphasizing physical and socio-economic frailty among elderly individuals; the *victimization approach*, focusing on the psychological impact of either direct or indirect exposure to crime; and the *social disorder* and broken windows theories, which link environmental cues to perceptions of insecurity. Additionally, the *risk perception framework* and *social anxiety theory* offer broader insight into how structural and cultural conditions shape subjective experiences of fear.

Methodology

A phenomenological qualitative research design was adopted to capture the lived experiences of elderly fraud victims. Purposeful sampling was utilized to select 11 participants—6 women and 5 men—aged between 65 and 83 years, residing in various regions of Türkiye, including urban and rural contexts. Data were gathered through semi-structured interviews, incorporating open-ended questions and thematic probes to elicit detailed narratives.

Participants were encouraged to recount their fraud experiences in their own words, focusing on emotional responses and behavioral adaptations post-victimization. To

minimize response bias, the term “fear” was intentionally avoided in the questioning process, allowing participants to define their experiences in terms of diverse emotional and psychological reactions.

Interviews were analyzed through descriptive and thematic content analysis, with attention to recurring emotional patterns, perceived causes of vulnerability, and changes in social behaviors following the incidents.

Findings

The findings suggest that the fear of fraud among elderly individuals is multifaceted and not always consciously articulated as “fear.” Emotional reactions ranged from anxiety, confusion, and shock to more deeply internalized responses such as self-blame, shame, and feelings of humiliation. Several participants reported persistent psychological distress, including sleep disturbances and anxiety attacks, long after the incident occurred.

One notable theme was *self-directed anger*. Many participants blamed themselves rather than the perpetrators, expressing regret and guilt for being deceived. This self-blame often stemmed from internalized beliefs that “being vigilant” should have prevented victimization. These reactions align with cultural narratives that stigmatize gullibility and overemphasize personal responsibility, even in the face of sophisticated scams.

Additionally, the study found that gendered differences shaped emotional expression. Male participants were more likely to underreport emotional distress, aligning with societal expectations of masculine strength, while female participants more openly discussed their emotional vulnerability.

Another important theme concerned *behavioral changes* in daily life. Participants reported increased caution in answering phone calls, hesitance in sharing personal information, and in some cases, complete withdrawal from online transactions. Some took technical measures, such as installing fraud-detection apps or switching to virtual credit cards. Despite such actions, many still expressed lingering doubts about their ability to recognize or prevent future fraud attempts.

A few participants explicitly stated that the fraud experience did not lead to fear, while others described residual wariness or mistrust, especially in interactions with strangers or unfamiliar institutions. One participant’s quote captures this dichotomy well: “*I don’t fear people now, but I no longer trust as easily.*”

The *loss of trust*—both in interpersonal relationships and institutional actors (such as banks or law enforcement)—was another recurrent theme. Participants frequently

reported dissatisfaction with institutional responses, including police negligence or banks' inability to protect their assets. This dissatisfaction exacerbated their emotional distress and contributed to a sense of systemic vulnerability.

Discussion

The study's results resonate strongly with the vulnerability approach, demonstrating how physical, social, and institutional vulnerabilities intersect in the emotional aftermath of fraud. While some participants denied experiencing "fear" *per se*, their narratives revealed significant psychological strain, diminished self-confidence, and lasting suspicion—all of which can be categorized as indirect manifestations of fear.

These findings also support the social constructionist perspective, which argues that fear is not merely a reaction to objective risk but is socially and culturally shaped. Participants' perceptions of themselves as "less useful" or "socially excluded" contributed to their susceptibility, both to fraud itself and to its emotional consequences.

The notion of moral failure—expressed in feelings of shame and the desire to conceal the event from friends and family—suggests that fraud victimization is experienced not just as a material loss, but as a personal and moral defeat. This points to the importance of understanding fear in older age not solely as a product of crime exposure but as a complex psychosocial process mediated by age, gender, and societal norms.

Conclusion

This study contributes to the under-researched area of fraud-related fear among older adults in Türkiye by employing a qualitative lens that foregrounds personal narratives. It reveals that the emotional aftermath of fraud cannot be reduced to "fear" in a narrow sense but involves a constellation of feelings—shame, anger, anxiety, self-blame, and mistrust—that collectively shape the lived experience of victimization.

Policy implications include the need for more culturally sensitive victim support services, public awareness campaigns tailored to elderly populations, and more responsive institutional mechanisms for addressing fraud. Methodologically, the study underscores the limitations of quantitative surveys in capturing the full emotional range of crime-related fear and advocates for greater use of qualitative methods in future research.

Dolandırıcılık Suçu Bağlamında Yaşlılık ve Suç Korkusu

Kronolojik olarak belli bir yaşa gelmek anlamına gelen yaşlılık son derece hassas ve titizlikle ele alınması gereken bir dönemdir. Bu dönemde karşı karşıya kalınan olay ve durumların tesiri daha fazla olabilmektedir. Suç olayları neticesinde duyulan suç korkusu, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Gabriel ve Greve (2003:13), mağduriyet deneyimini meydana getiren bireysel ve durumsal koşullar altında suç korkusu eğiliminin arttığını ya da azaldığını belirtmiştir. Çalışmada yaşlılıkta duyulan suç korkusu dolandırıcılık suçu özelinde değerlendirilecektir. Literatüre bu olgu her ne kadar “suç korkusu” olarak girmiş olsa da korku yerine endişe ya da anksiyete kavramlarının kullanımına da rastlandığını belirtmek gerekmektedir. Suçla ilgili günlük endişeler “worry” terimi ile ifade edilirken daha yaygın endişeler için “anxiety” terimi tercih edilmiştir (Farrall, Jackson ve Gray, 2009). “Anxiety” zihinsel duruma daha yaygın olarak atıf yaparken (Hough, 2004), “worry” endişenin zihinsel sonuçlarını somutlaştırmaya atıf yapmaktadır (Farrall ve Gadd, 2004). Bazı araştırmacılar, suç korkusunu incelemeyi amaçlayan birçok anketin aslında kızgınlık, öfke, üzüntü ve utanç gibi diğer duygulara temas ettiği iddiasındadır (Innes, 2004; Farrall ve Ditton, 1999).

Bu kavramla ilgili mevcut kafa karışıklığı birinci jenerasyon “mağduriyet anketleri”nde kendisini gösterir. Katılımcılara yöneltilen gece mahallede yalnız yürürken ya da evdeyken güvende hissedip hissetmediği gibi sorularla, bireylerin yaşadıkları bölgelerde gerçekleşen suçların ne ölçüde yaygın olduğuna ilişkin tahmin yürütülür. Bu soruları suç mağduriyetlerinin gerçek deneyimini hatırlatan sorular takip etmektedir. Bu türden sorular bir dizi sorun çıkarmaktadır (Walklate, 1998:405). Bu sorularla risk üzerinden suç korkusu kavramı işlevsel hâle getirilmeye çalışılmaktadır. Anketlerde kullanılan “gece” ve “mahalle” gibi kavramların katılımcılar tarafından farklı şekilde anlaşılabilmesi ya da yorumlanabilmesi göz önüne alındığında özgüllük eksikliği de yaratabilmektedir. İkinci jenerasyon anket sorularındaysa ilk jenerasyondaki eksiklikler tamamlanmaya çalışılmış ve suç korkusunun farklı bileşenleri arasında ayırım yapılmıştır. Sorularda suç kelimesinin kullanılmasından çekinilmemiş ve suç türleri de sorularda yer bulmuş ve daha fazla detaya yer verilmiştir. (Garofalo ve Laub, 1978; Hale, 1996). Ancak bu türden soruların sınırlılığı ise suç riskinin diğer bilişsel değerlendirmelerini göz ardı ederek algılanan mağdur olma olasılığına odaklanmaları olmuştur (Ferraro, 1995; Warr, 1987: Akt.: Gouseti, 2016).

Suç korkusunun bilhassa kırılğan dönemlerindeki bireyler üzerindeki etkilerini anlamamızın önemi yadsınamaz; suç kadar suç korkusunun da azaltılmasına atfedilen değer bu öneme açıkça işaret etmektedir (Brand ve Price, 2000). Kişisel düzeydeki suç korkusu hareket ve faaliyet kısıtlamasının akabinde kişisel özgürlüğü azaltır. Kişide kaygı ve korku, topluma yabancılaşma ve memnuniyetsizlik ile insanların ve toplumun gereksiz olarak abartılı şekilde korunmasına neden olur, gayri-resmi sosyal kontrolü

azaltır, kentin kamusal cadde/sokaklarını tehlikeli alanlara dönüştürür, kentsel alanların kullanımını, ilçenin bütünlüğünü ve koordinasyonunu azaltır ve aynı zamanda mahalle birliklerine ve sosyal gruplara katılımı azaltır. Birçok insan suçun kendisinden ziyade suç korkusundan etkilenir (Rezvani ve Sadra, 2019). Bu etki nüfusun bir kısmında daha bariz görülebilir. Yaşlılık zamanlarında bazı insanlar geçmiş yıllara göre hassas bir tutum içerisinde olabilmekte ve bu da deneyimledikleri olayların günlük yaşantılarına daha fazla tesir etmesine neden olabilmekte, rutin yaşamlarını aksatabilmekte veya kısıtlayabilmektedir. Korku bilhassa bazı sosyal gruplar için zayıflık ve kırılganlıktır, yani korku her zaman suça karşı gösterilen tepki anlamına gelmemektedir (Kinsey ve Anderson, 1992. Aktaran: Pain, 2000:367).

Sosyal anlamda mağdurlaşan yaşlı kesimler günümüzde dezavantajlı olarak adlandırılan en önemli kesimlerden biri olarak göze çarpmaktadır. Yaşlılığın genelde sosyal dışlanma ve marjinalleşme ekseninde değerlendirilmesi ve yaşlıların üretim süreçlerinin uzağında kalıyor olması (Bilton, Bonnett, Jones, Lawson, Skinner, Stanworth ve Webster, 2008) nüfus grupları içerisinde yoksulluğa en yakın grup olarak yaşlıları öne çıkarmaktadır (Canatan, 2004:105). Kentsel süreç içerisinde bakıldığında Sanayi Devrimi öncesi dönemde yaşlıların bilgi aktarımına kaynaklık etmeleri ve yaşam sürelerinin kısalığı gibi etkenler yaşlılığın sosyal bir sorun olarak algılanmasını engellemiştir. Ancak Sanayi Devrimi sonrasında yaşlılık sosyo-ekonomik bir sorun hâline gelmeye başlamıştır. Üretim ve bölüşüm ilişkilerinin değişmesi, kentli nüfusun artması ve artan bu nüfusun yaşlılara evlerinde bakabilme olanaklarının azalması, ortalama yaşam süresinin uzaması yani yaşlı nüfusun artması yaşlılığı sosyal bir sorun hâline getirmiştir (Artan, 2012:35).

Yaşlı nüfusun hem dünya genelinde hem de ülkemiz özelinde artış gösterdiği aşîkârdır. Yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının %10'u geçmesi nüfusun yaşlandığının bir göstergesidir (TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2023). Dünyadaki yaşlı nüfus Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) istatistikleri 2023 verilerine göre %10'u bulurken, Türkiye'de bu oran %10,2'dir. Dünya Sağlık Örgütüne (DSÖ) göre Türkiye nüfusu 2050 yılında 100 milyona ulaşacak ve nüfusun %30'unu 60 yaş ve üzeri bireyler oluşturacaktır (Şentürk ve Ceylan, 2015:14). Tuna ve Tenlik'e (2017) göre yaşlılık gelişmekte olan ülkeler için öncelikli sorun hâline gelme eğilimindedir.

Yaşlanma sürecini ve yaşlı bireylerin biyolojik, psikolojik ve sosyolojik değişimlerini inceleyen gerontoloji çalışmaları mahalle ve çevrenin gençlere kıyasla yaşlı bireylerin refahı ve yaşam kalitesini şekillendirmede daha önemli bir rol oynadığını göstermiştir (Buffel, Verté, De Donder, De Witte, Dury, Vanwing ve Bolsenbroek, 2013). Kimsenin birbirine güven duymadığı bir çevrede suçlular daha rahat hareket edebildiklerinden ve suçlar konusunda toplumsal duyarsızlık korkuyu etkileyebildiğinden (Haynie, 2001), güvensizlik durumu aslında bir kısır döngüye sebebiyet vermektedir. İnsanların içerisinde

yaşamış oldukları çevrede hareketlerinin kısıtlanmıyor olması da önemlidir. Sınırlı hareketlilik, sosyal yoksunluk ve dışlanma hissini yükseltebilir (Urry, 2007). Bu noktada parklara dikkat çekmek gerekmektedir. Kentsel yeşil alanlar tüm yaş gruplarına hitap eden, şehirlerdeki yaşlı bireyler için rekreasyon ile sağlık ve refahı iyileştirmenin temel yerleri olarak önemli bir rol üstlenmektedir. Kentsel parklara erişilebilirliğin iyileştirilmesi, yaşlı bireylerin fiziksel aktivitelere katılımının kolaylaştırılması ve dolayısıyla sağlık ve refahlarının artmasına katkıda bulunabilir (Kimic ve Pulko, 2022). Gubrium (1974) ayrıca, akran arkadaşlık ilişkilerinin fazla olduğu alanlarda yaşayan yaşlıların daha destekleyici ilişkiler kurduğu tezini ileri sürmüştür. Bu tür ilişkilerin yaygın olmadığı yaş açısından heterojen alanlarda, akranlarından izole bir şekilde mağdur olma korkusuyla mücadele etmek zorunda kalacaklardır.

İstatistikler her ne kadar yaşlılara yönelik suç oranının düşük olduğunu gösterse de, bu durum suç korkusunun yaşlı bireylerde neden fazla olduğu konusunda çelişki yaratmaktadır. Buna literatürde “*Korku-Mağduriyet Paradoksu*” adı verilmiştir (Greve, Leipold ve Kappes, 2017; Hale, 1996; Lupton ve Tulloch, 1999). Ancak şu da bir gerçektir ki yaşlılar, toplum içerisinde kırılgan ve özel hassasiyet gerektiren gruplar arasındadır. Hassas olan bu dönemlerinde suça maruz kalmaları ve kayıplarını telafi için yeterli zamanlarının bulunmaması meydana gelen zararları katlamaktadır. Yaşlılar, suçun sonuçlarından fiziksel, psikolojik ve finansal bakımdan daha fazla etkilendikleri için, korku düzeylerinin yüksek olması kaçınılmazdır. Ferraro ve LaGrange (1987) özellikle yaşlıların fiziksel yönden güçsüz olmalarının, parasal ve sosyal desteğe her zaman gereksinim duymalarının onların suça ilişkin daha fazla korku yaşamalarına neden olduğunu belirtmektedir.

Birçok araştırmacı yaşlı bireylerin nesnel riskle uyumlu olmayan kaygı düzeylerini mantıksız olarak etiketlemeyi seçmiştir. Bu tarz bir yorum “ageist/yaşçı” alt metinler barındırabilir (Burt ve Katz, 1975). Greve (1998) yaşlılıktaki mağduriyet oranlarının yüksek olmasını farklı açıdan değerlendirerek daha uzun yaşam deneyimleri olan yaşlı bireylerin yaşamlarının bir noktasında mağdur olma olasılıklarının yükseldiğine işaret etmiştir; yani ortada olağandışı bir durum yoktur, aksine hayatın olağan akışının gerektirdiği bir durumdur.

Kriminoloji başta olmak üzere sosyoloji, psikoloji, hukuk, gerontoloji ve viktimolojinin ele aldığı bu konunun çeşitli boyutlarına dair çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Kriminoloji literatüründe suç korkusuna ilişkin yapılmış olan çoğu araştırma, suç oranlarındaki artışa paralel olarak artan suç korkusunun, suç oranlarındaki düşüşle birlikte düşmediğini göstermektedir (Dolu, Uludağ ve Dolutaş, 2010: 58). Yine Stafford, Chandola ve Marmot (2007) çalışmasında, gerçek suç oranlarındaki azalmanın suç korkusunun (ve sonra da sağlık üzerinde etkisinin) azalmasında yeterli olmayabileceğini ifade etmektedir. Bu durum ciddi bir probleme işaret etmektedir.

Suç korkusuna dair çalışmaların çoğu, nicel araştırma yöntemi kullanılarak tasarlanmıştır. Bu konu ile ilgili nitel çalışmalara rastlamak güçtür (Yücel, 2009:289). Suç korkusu araştırmasında kullanılan yaygın veri toplama tekniği ankettir. Diğer bir kısım çalışma ise epistemolojik olarak sosyal yapılandırmacılığa ve ampirik olarak nitel metodolojiye dayanmaktadır. Bazı çalışmalarda rastlanan nitel yaklaşımlar bir dereceye kadar nicel araştırma sınırlılıklarını ele almak için geliştirilmiştir, ama ana metodolojik yaklaşımı oluşturmamaktadır (Ferraro ve LaGrange, 1987, Akt.: Gouseti, 2016:15). Ülkemizde suç korkusuna dair hem nitel hem nicel yöntemle tasarlanmış çalışmalar mevcut olmakla birlikte yaşlıları odağa alan nitel bir çalışmaya rastlanamamıştır (Bkz.: Çolpan Erkan ve Sevin, 2018; Dolu, Uludağ ve Doğutaş, 2010; Ömeroğlu, 2012; Çoklar ve Solak, 2017; Vural, 2018).

Yazgan ve Kurtkapan (2020) yaşlıların en çok korktukları suç türünün dolandırıcılık olduğunu, yaşlı bireylerin yaşam memnuniyeti ortalamaları ile suç korkusu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemediğini belirtmiştir. Sözü edilen çalışmadaki dikkate değer bulgudan hareketle bu çalışmada nitel yöntem kullanılarak dolandırıcılık suçu mağduriyeti yaşayan 65 yaş ve üzeri bireylerin deneyimleri ve yaşamlarında bu suça ilişkin bir korku taşıyıp taşımadıkları incelenmektedir. Mağduriyet teorisi mağduriyet fikrinin kendisinin korkuyu artırdığı kabulüyle suç korkusunu açıklamaya çalışmaktadır. Çalışmanın dolandırıcılık suçuna maruz kalmış bireylerle yapılmasının nihai amacı bu teori bağlamında kişilerin deneyimleri ile yaşadıkları/yaşamadıkları suç korkusunu analiz etmektir.

Suç Korkusunu Açıklayan Temel Yaklaşımlar

Literatürde suç korkusunu odağa alan ve birbirini tamamlayan birçok teori bulunmaktadır. Bu teorilerin bir kısmı bireysel faktörlere vurgu yaparken (Kırılgnalık Yaklaşımı ve Mağduriyet Yaklaşımı gibi), bir kısmı da çevresel faktörler üzerinde yoğunlaşmaktadır (Sosyal Kaygı Yaklaşımı gibi).

Kırılgnalık/Savunmasızlık Yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre kırılgn gruplar, diğer deyişle yaşlılar, kadınlar, düşük gelire sahip olanlar ya da sosyo-ekonomik düzeyi düşük olanlar, eğitim seviyesi düşük olanlar veya daha az finansal kaynağa sahip olanlar ve azınlıklar korkunun en yüksek seviyesini deneyimlerler. Bu gruplara dahil olanların suçtan korkmaya ve mağduriyet risklerini diğerlerinden daha yüksek algılamaya eğilimli oldukları varsayılır (Killias, 1990). Kırılgnalık Hale'e (1996) göre hızlı koşamadıkları ya da saldırganları engelleyecek fiziksel yeteneklerden yoksun oldukları için evlerini ya da kendilerini koruyamayacaklarını düşünen, maddi veya fiziksel yaralanmalarının iyileşmesi ortalamadan daha uzun süren insanlara vurgu yapar (Akt.: Hansmaier vd., 2018). Wyant'a (2008) göre bu yaklaşım, bireylerin olası tehditlerle karşı karşıya geldiklerinde fiziksel dezavantajları olduğunu algıladıklarında

ve/veya diğerleriyle karşılaştırıldığında olası mağduriyet zararına (yaralanma, mal kaybı gibi) karşı daha hassas olduklarına inandıklarında daha büyük korku duyacaklarını ifade eder. Her iki tanımda da kırılganlık yaklaşımı, bireylerin algıladıkları fiziksel saldırı riskiyle ilişkilendirilmiştir.

Risk Algısı/Risk Değerlendirme Yaklaşımı: Literatürde riskin çoğunlukla objektif (gerçek/nesnel) ve subjektif (algılanan) risk olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Objektif risk istatistiksel olarak ölçülebilen, nesnel bir risk iken, herhangi bir olayın gerçekleşme sıklığına bağlı geçmiş sayısal veriler temelinde ilgili olayın bireyin başına gelme olasılığına gönderme yapmaktadır. Subjektif (algılanan) risk ise sosyal şartlar tarafından belirlenen, sosyal etkileşim sürecinde üretilen, değiştirilen ve müzakere edilen bireyin algıladığı risktir (Thompson ve Dean, 1996). İnsanların algıladıkları risk onların sadece ne hissettiğini değil ne yaptıklarını da etkilemektedir (Ferraro, 1995:54-55).

Mağduriyet Yaklaşımı: Winkel'e (1998) göre mağduriyet fikrinin kendisi korkunun artmasına neden olmaktadır. Mağduriyet korkusu, daha önce mağdur olan kişilerde olduğu gibi, hiç mağdur olmadığı hâlde mağdur olabileceği endişesi taşıyanlarda da görülmektedir. Çünkü bireyler, başkasının travmasını sahiplenebilmektedir (Göka, 2005). Kadınlar, yaşlılar, siyahiler, yoksullar, az eğitim alanlar ve ayrıca yüksek suç oranlarıyla karakterize edilmiş düzensiz topluluklarda yaşayanlar mağdur olma korkusunu daha fazla yaşarlar (Garofalo ve Laub, 1978; Garofalo, 1979; Clemente ve Kleiman, 1977. Akt.: Ross, 1993). Kriminologlar suç mağduriyeti kavramının sanıldığından fazlasını ifade ettiğinin farkına vararak bu mağduriyetin iki türüne işaret ettiler: İlkiyle kastedilen yaralama gibi vücut dokunulmazlığına karşı ya da hırsızlık gibi malvarlığına karşı işlenen suçlardan mağdur olan geleneksel suç mağdurlarıyken, diğeriyle kastedilen kişisel olarak herhangi bir suç deneyimine sahip olup olmadığına bakılmaksızın bu kavram içerisinde yer bulan suç mağdurlarıydı. İkinci türden mağdur kabul edilen bireylerin ilkinde göre daha fazla zarar görme potansiyeli olduğu ortaya konulmuştur (Williams, McShane ve Akers, 2000). Conklin (1971), doğrudan-dolaylı mağduriyet kavramları ile doğrudan mağdur olmayan bireylerin tutum ve davranışlarının onların çevrelerinde yaşanan ya da onların algıladıkları suç miktarındaki artış ölçüsünde değişebileceğini öne sürmüştür. Yani, kişilerarası iletişimin mağduriyet yaratma potansiyeli bulunmaktadır.

Düzensizlik Yaklaşımı/Kırık Camlar Teorisi: Bu teori, suç ve güvensizlik hissi arasında bağlantı olduğunu varsaymaktadır. Wilson ve Kelling'e (1982) göre düzensizlik mahallede ikamet edenlerin bir diğerine karşı güvenini sarsmakta, mahallenin informal sosyal kontrolünü yıpratmakta ve neticede insanları suç işlemek için cesaretlendirerek diğer bireyler için de suç korkusuna sebebiyet vermektedir. Düzensizliğin mahallelerdeki kentsel çöküşe katkısına ilişkin araştırmasında Skogan (1990) düzensizliğin aynı zamanda gerek

informel sosyal kontrolü zayıflatması, gerekse de toplumsal ahlaki düşürmesi bakımından doğrudan suç korkusu yordayıcısı olduğunu ileri sürmüştür. Warr (2000) korkunun, suçla ilişkili olmaları dolayısıyla tehlike anlamı çıkarılan çevresel ipuçlarına tepki verdiklerinde ortaya çıktığını öne sürmüştür. Algılanan yerel çevre düzenlemesi kalitesinin yaşlıların güvensizlik hissini etkileyebileceğini ortaya koyan De Donder, Buffel, Dury, De Witte ve Verté (2012:930) algılanan bozukluğun, erişilebilirlik ve altyapı olanakları kadar önemli olduğunu belirtmektedir. Kentsel hareketlilik, düşük sosyo-ekonomik statü ve etnik çeşitlilik, resmi ve gayri resmi sosyal kontrollerin zayıflamasına yol açmakta, bu da daha yüksek suç seviyelerine sebep olmakta ve son olarak suç korkusunu tetiklemektedir (Shaw ve McKay, 1942. Akt.: Gouseti, 2016). Fiziksel düzensizlik daha çok grafiti ve duvar yazıları, çöp, terkedilmiş arsa, araba ve evler, kepenkleri kapalı dükkanlar gibi çevresel düzenle alakalı uyumsuzluklardır. Sosyal düzensizlikler ise mahalle kavgaları, uyuşturucu alışverişi, fahişelik, sarhoşluk, kabadayılık ve gençlerin zaptedilemeyen taşkınlıkları gibi uyumsuzluklardır. Her iki tür düzensizliğin de mukimler (sakinler) arasında suç korkusunu artırdığı bulunmuştur (Wyant, 2008).

Sosyal Kaygı Yaklaşımı: Toplum içerisindeki uyumsuzlukların bireylerde meydana getirdiği kaygı ve endişeyi temele alan bir yaklaşımdır. Yerel sosyal ağların eksikliği ve mahallenin kötüye gittiğine dair farkındalık korkuyu artırmaktadır. Düzensizlik yaklaşımında suç korkusunu etkilediği söylenen fiziksel ve sosyal düzensizlikler, toplumun parçalanmasıyla ilgili bu endişeleri artırabilmektedir (Covington, 1991).

Sosyal Kontrol Yaklaşımı: Bu yaklaşım korkunun, insanların kendi yaşam alanlarını ve diğerlerinin davranışlarını ve faaliyetlerini kontrol etme becerisine bağlı olarak belirlendiğini ileri sürmekte ve korkuyu insanların mağduriyet yaratacak şeyin üstesinden gelemediği ve onu engellemekte yetersiz kaldıklarını düşündükleri zaman yaşadıkları üzerinden temellendirmektedir (Rezvani ve Sadra, 2019).

Çeşitli teorik yaklaşımlar, suç korkusunun yalnızca bireysel özelliklerle açıklanamayacağını, çevresel ve toplumsal faktörlerin de önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Özellikle kırılgan grupların suç korkusu deneyimlerinin derinlemesine incelenmesi, bu grupların toplumdaki konumlarını ve toplumsal yapının bireyler üzerindeki etkilerini daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır.

Yöntem

Çalışmada kullanılan yöntem, nitel araştırma yöntemidir. Farrall, Bannister, Ditton ve Gilchrist (1997:661) nicel yöntemlerle hazırlanan anket sorularının korkunun üretildiği sosyokültürel durumları, geçici ve mekansal korkuyu içermediğini öne sürmekte, nitel yöntemlerin bu konudaki gücüne vurgu yapmaktadır. Pain (1997:120), çoğu araştırmada geniş ölçekli suç anketleri kullanıldığını, bu “snap-shot anketler yoluyla suç korkusunun belirli bir zaman ve mekana oturtulamadığını öne sürmektedir. Fattah ve Sacco (1989),

suça maruz kalma korkusu ya da diğer bir ifadeyle suç korkusunu nicel yöntemlerle ölçmeye kalkışmanın korkuyu bireylerin somut tutumu olarak görmeye neden olacağını savunmaktadır; bu durum korkunun bulanık ve problemlili sosyal yapısını göz ardı etmeye yol açmaktadır. Fattah ve Sacco'ya (1989) göre nicel yöntemler korkunun zamana göre değişmekte ve gelişmekte olduğunu göstermemektedir (Akt.: Hale, 1996:85). Hale (1996:92), bireysel farklılıkları ortaya çıkarmak, katılımcıların geçmişte yaşadıkları hakkında bilgi edinmek için odak grup ve derinlemesine mülakatı içeren nitel çalışmaların artması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Keza Walklate (1995) de nicel yöntemin kullanılmasının nüfusun kalabalık olduğu yerlerde yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik özelliklerin suç korkusu üzerindeki etkisini ölçmek için kolaylık sağladığını ancak insanların neden korktuklarını açıklamada yetersiz kaldığını, nicel yöntemle sorulan soruların yanlı olabileceğini ifade etmektedir. Özellikle kapalı uçlu soru kullanıldığı zaman katılımcıların daha fazla korku duydukları sonucu ortaya çıkarken, açık uçlu soruların sorulması ile katılımcıların kendi fikrini daha fazla belirttikleri saptanmıştır (Chadee ve Dittan, 2003:418).

Bu çalışma özelinde nitel araştırma yöntemi, bünyesinde daha çok yorumu barındırması dolayısıyla suç korkusu kavramına katılımcıların her biri tarafından ayrı ayrı yüklenen anlamlar ile olay ve olgulara yönelik bütüncül bir bakış açısını yansıtabilecektir. Bu bağlamda araştırma deseni olarak fenomenolojik yaklaşım belirlenmiştir.

Katılımcılar Türkiye'nin çeşitli illerinde ikamet eden 65 yaş ve üzeri, dolandırıcılık fiili neticesinde mağduriyet yaşamış bireylerden oluşmaktadır. Amaçlı örnekleme ile araştırmanın amacına uygun şekilde araştırmaya bilgi sunma açısından nitelikli kişiler seçilerek derinlemesine araştırma yapılmaya çalışılmıştır. Nitel analiz tekniklerinden mülakat ve gözlem kullanılarak Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşayan 11 yaşlı bireyle (6 kadın, 5 erkek) görüşülmüştür. Bu süreçte görüşmecilerin cinsiyet, eğitim, medenî durum ve ikamet ettikleri yerler bakımından farklı özellikler göstermelerine dikkat edilmiş ve homojenlikten uzak, heterojen bir görüşmeci grubu oluşturulmaya çalışılmıştır. Erkek-kadın sayılarının dengeli tutulmasına azami dikkat gösterilmiştir. Li, Wong, Manning ve Yeung (2022) çalışmalarında erkek katılımcıların, başkalarının önünde güçlü ve sert bir imaj oluşturmak için gerçekte deneyimlediklerinden daha düşük bir korku seviyesine sahip olduklarını iddia ettikleri varsayımının erkeklerin dolandırıcılığa karşı daha savunmasız olduğu ancak gerçek mağduriyet bildirme olasılıklarının daha düşük olduğu bulunan önceki çalışmalar tarafından desteklendiğini ifade etmiştir. Yazgan ve Kurtkapan (2020) kadınların suç korkusu puan ortalamasının erkeklerinkinden daha yüksek olduğunu bulurken aynı şekilde Kılıç (2022) da araştırmasında erkeklerin mağduriyet yüzdesinin yüksek olmasına rağmen kadınların suç korkusunun ve mağdur olma risk algısının erkek katılımcılara göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle araştırmanın dengeli bir cinsiyet dağılımı ile yapılmış

olması önem taşımaktadır, erkek katılımcı ağırlıklı bir suç korkusu çalışması araştırmanın sağlıklı şekilde yürütülmesi noktasında sorun yaratabilecektir.

Literatürdeki suç korkusu çalışmalarında “korku”nun açıkça sorularda belirtilmiş olması eleştiri konusu olduğundan korku ifadesinin kullanımına azami şekilde dikkat edilmiştir. Araştırma kapsamında katılımcılara soru yöneltilirken suç olgusuna yönelik farklı bir algı ya da duygu barındırılıyor olunabileceği ve korku kavramına vurgu yaparak katılımcıları olası bir yönlendirme ihtimalini minimize etmek düşüncesiyle korku kavramını sürekli yinelemekten kaçınılmaya çalışılmıştır. Çünkü insanların baş etmeye çalıştıkları duyguyu korkudan farklı şekilde tanımlamaları olasıdır: endişe, gerginlik, kızgınlık, mutsuzluk, güvensizlik, yalnızlık, stres ve anksiyete gibi. Muğlak bir kavram olan korkuyu diğer duygulardan ayırmak, suç korkusu araştırmalarındaki uyumsuz sonuçlar bakımından önem taşır (Doran ve Burgess, 2012:70).

Çalışmada betimsel analiz yöntemi ile mülâkatlar gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem, yüzeysel olmakla birlikte araştırmının kavramsal yapısının önceden belirlendiği araştırmalarda kullanılır. Bu çalışmayla da amaçlanan yaşlı bireylerin dolandırıcılık suçu bağlamında kişisel deneyimlerini aktarmaları olduğu için kavramsal tartışmalardan ziyade deneyimlere odaklanılmıştır.

Katılımcıların coğrafi olarak farklı bölgelerde ikamet etmeleri nedeniyle mülâkatların bir kısmı telefon aracılığıyla gerçekleştirilmek zorunda kalmıştır. Bu yolla yapılan mülâkatlarda, katılımcılarla doğrudan temas imkânı bulunmadığından iletişim sınırlı kalmıştır. Bir diğer konu ise gerek katılımcı grubunun hassasiyeti gerekse de araştırma konusuna karşı toplumun büyük kesimi tarafından çekinceyle yaklaşılması gibi nedenlerle bazı katılımcı potansiyeli bulunan kişilerle mülâkat gerçekleştirilememiştir. Bu çalışma için İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu’ndan gerekli izinler alınmıştır (Tarih: 21.03.2022; No: 796735). Görüşme öncesinde ise katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Çalışmanın sınırlıkları arasında katılımcıların ya tek başına yaşamaları ya da ailesiyle yaşamaları da sayılabilir. Zira huzurevi de yaşlılar için ikâmet edebilecekleri bir yaşam alanıdır ve yeni bir çalışmada yakınlarıyla yaşayan bireyler ile huzurevinde yaşayan bireyler arasında suç korkusu bağlamında anlamlı farklılık bulunmuştur, yakınlarıyla yaşayan bireylerin risk algısı huzurevinde yaşayan bireylerden daha fazladır (Apa, 2022). Çalışmaya huzurevinde yaşayan yaşlılar da dâhil edilseydi daha heterojen bir katılımcı kitlesine ulaşılabileceğini belirtmek gerekmektedir.

Bulgular

Tanımlayıcı Bulgular

Katılımcılar Türkiye’nin çeşitli illerinde ikamet eden 65 yaş ve üzeri, dolandırıcılık fiili neticesinde mağduriyet yaşamış 11 bireyden oluşmaktadır. Görüşmecilerin cinsiyet,

eğitim, medeni durum ve ikamet ettikleri yerler bakımından farklı özellikler göstermelerine dikkat edilmiş ve homojenlikten uzak, heterojen bir görüşmecî grubu oluşturulmaya çalışılmıştır. 5 katılımcı İstanbul'da ikamet etmekte olup 4'ü kadın 1'i erkektir. Diğer katılımcılar Ankara (E), Antalya (E), Çorum (K), Kütahya (E), Yalova (E) ve İzmir (K) illerimizdendir. Yaşları ise 65 ile 83 arasında muhtelif yaşlardan oluşmaktadır.

Amaca Yönelik Bulgular

Dolandırıcılık suçu mağduru 65 yaş ve üzeri yaşlı 11 bireyin bu mağduriyet deneyimleri üzerinden suç korkusuna mağduriyet teorisi perspektifiyle bir açıklama getirilmeye çalışılmıştır.

Suç Failleriyle Temas Anı

Katılımcılardan karşılaştıkları olayı özgün ifadeleriyle betimlemeleri istenmiştir. Ayrıca dolandırıcıların ne tür yöntemlerle kendileriyle temasa geçtiği de bu soruya eklenerek katılımcılara yöneltilmiştir. Buradaki maksat, dolandırıcıların kullandıkları yöntemin katılımcılar üzerinde etki bırakıp bırakmadığını anlayabilmektir. Zira faille yüz yüze temas ile telefon ya da herhangi başka yöntemle temasın katılımcı üzerinde yaratacağı etki bakımından fark olacağı aşîkardır.

Dolandırıcıların çoğunun katılımcılara telefon vasıtasıyla ulaştığı anlaşılmıştır. Katılımcılardan biri [01, K, 65, İstanbul] telefonla bir yakınının ismi kullanılarak arandığını ve arayan kişinin samimi bir şekilde kendisiyle muhabbet ettikten sonra maddi durumunun sıkışık olduğunu, paraya ihtiyacı olduğunu ama bunu kimseye söylememesini istediğini, parayı ikamet ettiği evinden kendisinin değil de bir başkasının almaya geleceğini söylediğini ifade etmiştir.

Bir yakınının ismi kullanılarak aranan diğer bir katılımcı, yıllardır aramayan yeğenin hiç hesapta yokken arandığını ve maddi kaygıları bulunduğunu söyleyerek para istemesini esasında şaşkınlıkla karşıladığını ama dolandırıcı şahıs tarafından bir şekilde ikna edildiğini belirtmiştir [02, K, 83, İstanbul].

Bir katılımcı bankadan aradıklarını iddia eden kişilerce özel bir numaradan aranarak kendisine hesabından para çekildiği söyleniyor ve bu parayı iade etmek için şifresi talep ediliyor. Katılımcı sabahın erken saatleri olduğundan uyku sersemliğiyle şifreyi vermiş bulunduğunu, telefonuna birden fazla kez şifre geldiğini ve tüm bu şifreleri de kendisini sürekli konuşturmak ve kişinin kafasını bulandırmak suretiyle kendisinden aldıklarını ifade etmiştir [04, E, 67, Antalya].

Bir diğeri kendisini sigortacı olarak tanıtan kişi tarafından arandığını, kendisine sigortanın süresi dolduktan sonra para ödemediği gerekçesiyle bu paranın ödenmesi

gerektiği söylendiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine kendisinden istenen banka hesap numarasını kendi deyiimiyle kuzu kuzu veren katılımcı sadece istenilen cüzi miktarın çekilmesi için gönderilen şifreyi şahıslara verdiğini düşünmüştür. Bu olayın akabinde defalarca aranan katılımcı durumdan şüphelenmeye başladığını, sonra tekrar birtakım mesajlar gönderildiğini, ancak bankanın uyarısı sayesinde yeniden aynı eyleme maruz kalmadığını belirtmiştir [07, K, 66, İzmir].

Bir katılımcı dolandırıcı şahsın sosyal medya üzerinden kendisine ulaştığını, tanıdığı bir arkadaşının hack’lenen (sisteme izinsiz erişim sağlanan) hesabından yazarak yabancı bir kişi tarafından kendisine hediye verileceği yalanıyla dolandırıldığını ifade etmiştir. Katılımcı bir tuhafılık olduğunu fark etmesine rağmen nasıl dolandırıldığını hayret ederek dolandırıcının sürekli kendisiyle yazıştığını, telefonu bırakmasına izin vermediğini ifade etmiştir [09, K, 72, İstanbul].

Çoğu katılımcı, dolandırıcıların telefonla iletişime geçtiğini belirtmiştir. Telefonla aranan bazı katılımcılar, bir yakınının isminin kullanıldığını ifade etmiştir. Bazıları bankadan aradıklarını iddia eden kişilerin şifrelerini alarak kendilerini dolandırdıklarını belirtmiştir. Bir katılımcı, bankasına ait şifreleri vermek üzere ikna edilmiş, ardından aynı tür mesajlarla tekrar dolandırılmaya çalışılmış, fakat bankanın uyarısıyla bu olayın önüne geçilmiştir. Diğer bir katılımcı ise, sigortacı olarak kendisini tanıtan dolandırıcılar tarafından kandırılmış ve banka bilgilerini onlara vermiştir. Bir katılımcı ise sosyal medya üzerinden kendisini dolandıran bir kişiyi anlatmıştır. Bu kişi, tanıdığı birinin hack’lenen hesabını kullanarak ona hediye vaadiyle dolandırıcılığı gerçekleştirmiştir. Katılımcı, bir tuhafılık fark etmesine rağmen dolandırıcıyla yazışmaya devam etmiş ve telefonu bırakmasına izin verilmemiştir. Sonuç olarak, dolandırıcıların kullandığı yöntemlerin çoğu telefon ve sosyal medya üzerinden gerçekleşmiş, bazı katılımcılar dikkatli olmalarına rağmen çeşitli manipülasyonlarla dolandırılmıştır.

Dolandırıcılık Suçu ve Failleri Üzerine Bir Konuşma

Katılımcıların dolandırıcılık suçu mağduriyetlerinin ardından ne tür duygular yaşadıkları ve bu olayın tekrarını yaşayıp yaşamayacaklarına ilişkin fikirleri alınmaya çalışılmıştır. Dolandırıcılık mağduru olan katılımcıların yaşadıkları duygusal etkiler ve düşünceleri ele alınmıştır.

Katılımcı [01]’in, başına gelen olaydan daha kötü bir olayla da karşılaşabileceği (bilhassa hayata ve vücut dokunulmazlığına yönelik suçlar) kaygısını taşıdığını ifade eden cümle dikkat çekicidir. Yaptığı bu vurgu ile faille karşılaşma ve bu karşılaşmadan malına yönelik meydana gelen zararının yanı sıra bir de bu olaydan bedenen bir zararla da çıkılabiliyor olacağı korkusunu taşıdığı şeklinde yorumlanmıştır. Katılımcının “kendi kendime kızdım hep” ifadesi de dikkat çekicidir. Katılımcı, sözünü etmiş olduğu dolandırıcılık olayında mağdur sıfatı taşımasına rağmen kendisini suçlamaktadır.

Mülakat sırasında yaşadığı olayın ardından kendisine karşı öfke duyduğunu vurgulamıştır. Kendisinde gördüğü bir eksiklik ya da zayıflık dolayısıyla bu olayın vuku bulunduğunu düşünmektedir. Yaşadığı olayın onu çok etkilediğini, sinirlerinin yıprandığını ve sinirlerini yatıştırmak için ilaç kullanmak zorunda kaldığını, olayın ardından yıllar geçmesine rağmen ilacını hâlâ düşük dozajlarla kullanmayı sürdürdüğünü ifade etmiştir:

“Olaydan sonra üzüldüm, dedim ki kahretsın. Yani kendi kendime kızdım hep, hep kendime kızdım. Sinirlerim çok bozuldu, kurdeşen döktüm, gene işlerimi ediyorum tabii ama artık sinir hapi kullanıyorum, depresyon hapi kullanıyorum, hep 40-50 miligramını, çok kötü oldum.” [01, K, 65, İstanbul]

Katılımcı [09] olaydan sonra bir süre kendisine gelemediğini, bankanın uyarısı sayesinde olaydan kıl payı kurtulduğunu (suçun teşebbüs aşamasında kaldığını) ama maddi bir kaybı oluşmamış olsa dahi kendisini bu olayın sarstığını dile getirmiştir. Katılımcı gelen mesajda yazan meblağı önce büyük bir meblağ olarak okuduğunu ve bu sanrısı dolayısıyla şok geçirdiğini söylemiştir. Ayrıca katılımcı [01]’e benzer şekilde sadece kendisine kızdığını, kendisini kusurlu bulduğundan dolayı bir süre bu olayı kimseyle paylaşmamaya kararlı olduğunu da eklemiştir:

“Ben önce 1 milyon 666 bin lira diye okudum, öyle şok geçirdim. Ya dedim banka uyanmasaydı da ben bu parayı şey yapsaydım. Yani ne kadar korkunç bir şey olacaktı değil mi? Ya birkaç gün kendime gelemedim yani gerçekleşmediği hâlde. ... Şimdilik kimseye söylemeyeceğim, çünkü kendime çok kızdım, önce kendime sinirlendim yani, bu kimseden kaynaklanan bir şey değil.” [09, K, 72, İstanbul]

Diğer katılımcı da dolandırıcıya dahi kızgın olmadığını bu olayda sadece kendisine kızgın olduğunu ifade etmiştir [10, E, 71, Yalova]. Diğer katılımcı dolandırıcı şahsa karşı sinirlendiğini, onunla tartışma yaşadığını ifade etmiştir [03, E, 65, Kütahya].

Katılımcı [08] de kendisini olaydan sonra kötü hissettiğini, yaşamış olduğu bu olayın kendisi için yıllarca utanç kaynağı olduğunu, geceleri uykularının sık sık bölündüğünü ve uyuyamadığını, bu stresli dönemde çeşitli sanrılara kapıldığını, yaşadığı olayı ailesi hariç kimseye söylemediğini, diğer insanların kendisine iyi şekilde bakmayacakları düşüncesinde olduğunu, bu durumun onda büyük bir endişe yarattığını, bu yüzden özellikle iş yerinde kimseyle yaşadığı olayı paylaşmadığını, paylaşacak olsaydı onu suçlayacaklarını ifade etmiştir. Ayrıca kimlik fotokopisini talep eden kişi ya da kurumlara yönelik de aşırı bir hassasiyet geliştirmiş olup kendisinden herhangi bir işlem için kimlik fotokopisi istendiğinde “beni dövse de bunu istemese” cümlesini sarfetmiştir:

“Çok kötü hissettim. Sanki ahlâsızlık yapmış gibi utandım bu işten dolayı uzunca bir yıl. 1 yıl belki inanmayacaksınız, 8 ay 6 ay ben gecede 15 dakika uyku uyuyarak yattım ve korkuyla kalktım. Zaman zaman dudaklarım, ağzım, burnumun uçukladıgını sandım. Böyle bir korku ve panik içinde

yaşadım. Çünkü hayatta böyle bir şey ilk defa benim başıma geldi. Herkese söyleyemiyorum, utanıyorum. Sanki herkes diyecek ki; ben o dolandırıcıların içindeyim. Bir de ben faydalanmış insan gözüyle bakılacağını düşündüm. Çünkü ben işyerinde güvenilir, dürüst çalışan, ahlâklı, hiçbir insanın yaptığı yanlışımı bana göstermeyen tipte bir insanım. E ben öyle bir.. diyecekler aaa bize ahkam kesiyordu, dürüstlük yapıyordu ama bak ne dolandırıcılığı yapmış. Yapmasan bile birçok insan bunu yayardı eminim. Onun için korkudan sineye çektim. ...Yani korkular içindeyim. Gideceğim bir kurumda iş yapacağım, kimliğini fotokopini ver, tapuyla işlem yapacağım, tapunun fotokopisini ver. Benim böyle diken diken oluyor. Keşke adam beni dövse de bunları istemese... Çünkü benim ne kabuslar yaşadığımı o adam bilmiyor ki. Şimdi benim karşıma da bir öğrenci gelse kimliğini vermek istemese bu manyak mı ne derdim. Bak açıkça söylüyorum, başıma geldiği için şimdi anlıyorum.” [08, K, 68, İstanbul]

Bir katılımcı korkusunu açıkça dile getirmiştir:

“Korktum. Ne yapacağımı bilemedim. Avukatlarda çare aradım. Çok kızdım sinirlendim. İyilik yaptım ama karşılığında kötülük gördüm.” [05, K, 72, Çorum]

Katılımcı [02] dolandırıcı şahsın yakalandığını, polislerin adamın üzerinde para olduğunu ve gelip parasını alabileceğini söylediklerini, ancak onu görüp de tekrar sinirlenmemek için karakola gitmediğini söylemiştir. Bir daha dolandırıcıların hedefi olmayacağına dair inancından ötürü korku duymadığını, yine tanımadığı insanlara kapıyı açacağını ama artık kendisini kandırmalarının güç olduğunu ifade etmiştir:

“Ben aldanmam diyordum. Ama bana Şekip beni gönderdi dedi. Gelemedi, Şekip’in yüzü yok, ben geldim dedi. Zaten bu, adam yakalandı, hatta bana haber geldi, memurlar polisler tekrar geldiler eve. Teyze git dediler söyle senin paranı ödesin, biz adamı yakaladık, üstünde para var. Beni ağız yoklaması yaptılar; sinirli olduğumu da biliyorlar; benim paramı karakola almışlar; bana verilecek 5 milyarı. Ben gitmedim karakola, adamı görüp sinirlenirim. (Korku duyduunuz mu?) Hiç korkmuyorum, korku da duymadım. Düşünmedim de bir daha gelirlerse böyle. Zaten gelemezler de... Gelirlerse... Tahmin ederim paranın kokusunu alır gelirlerse, kanmam. Korkmuyorum. Hiç korkmuyorum. Hiç, hiç korkmuyorum. Hiç korkum yok. Ben anında da kapıyı açarım.” [02, K, 83, İstanbul]

Bazı katılımcılar eninde sonunda bir şekilde tanımadığı numara da olsa işinden ötürü ya da günlük yaşantılarında gelen aramaları cevaplamak zorunda olduklarını, ancak bilmedikleri aramaları cevaplarken artık daha dikkatli davrandıklarını ifade etmiştir. Katılımcı [04] kendisinden ziyade eşinin bu konudaki aşırı hassasiyetini dile getirirken, katılımcı [06] bu konudaki hislerini “çaresiz”, günlük yaşamda kullandığı araçları (kredi kartını) “güvensiz” olarak nitelemiştir. Hemen ardından kart limiti yüksek olsaydı yani kendi tabiriyle “daha çok parası olsaydı” korku duyacağını belirtmiştir. Bu olay sonrası katılımcının yönlendirilmeye ihtiyaç duyduğu ve çevresindekiler her ne dediyse onu yapmaya istekli davranışlar içerisine girmiş olduğu anlaşılmaktadır:

“Evet, mesela hanım yani çok şey yapıyor. Aman dikkat et, aman şey yapma, sakın cevap verme açma falan diyor da. Tabii... Yani bilemiyorsun normal arayanlara cevap vermek zorundasın. Ama artık şimdi daha dikkatliyim, evet.” [04, E, 67, Antalya]

“İlk öğrendiğim anda çok çaresiz hissettim ne yapacağımı bilemedim daha sonra bankadakiler ve savcılıktakiler ne dediyse onu yaptım. Aslında günlük yaşamda kullandığımız her şeyin ne kadar güvensiz olduğunu düşündüm. Kart limitim fazla olmadığı için çok korkmadım, ama çok fazla param olsaydı korkardım.” [06, E, 75, İstanbul]

Katılımcı [07] bu olayın onu üzdüğünü, meblağın küçük olmasından ötürü “olan oldu” düşüncesiyle bu olayın üzerinde çok durmadığını, meblağın daha yüksek olması durumunda daha büyük hissiyatlar içerisinde olacağı düşüncesini dile getirmiştir. Bankadan emekli bir insan olarak kendisinin bankada çalışırken bu türden olaylarla sıklıkla muhatap olması dolayısıyla böyle bir dolandırıcılık eylemine nasıl kandığına dair şaşkınlığını ifade etmiş, bu eylemlerin özellikle yaşı büyük olanlara yönelik gerçekleştirildiği fikrinde olduğunu belirtmiştir:

“Valla o olaydan sonra neden bu böyle oldu dedim. Üzüldüm, üzüntü hissettim. Ben kimseyi yani hiçbir şeyde yargılayan bir insan değilim, sadece üzüliyordum, neden böyle oluyor diye, bilhassa yaşı büyük olanlara yapıyorlar; nasıl vicdanları kaldırıyor bu gibi şeyleri diye, o gibi hislere kapılıyordum. Yani onlara (mağdurlara) kızmak ya da şey yapmak ya da onları yargılamak gibi hiçbir durumum yok, yoktu daha doğrusu, üzüliyordum sadece. ... Zaten olan oldu diye şey yaptım ama bir daha şimdi... Belki meblağ çok büyük olsaydı çok daha büyük şeyler hissedecektim. Onu bilemem ama üzüldüm. Neden geldi, neden kandım (vurguluyor)? Dediğim gibi ben bir bankada çalışmış insanım, bankadan emekli olmuş bir insanım. Neden böyle bir şeye kandım birdenbire, nasıl kapıldım böyle bir şeye de bu parayı verdim diye üzüldüm. Daha uzatmadım da mevzuu.” [07, K, 66, İzmir]

Katılımcı [11] dolandıran şahsın kendisine hakaret ve tehditlerde dahi bulunduğunu, geçmişte her ne kadar endişe uyandırmış olsa da şu an kendisinin unutulmuş olduğu düşüncesi sebebiyle bu dolandırıcı şahısların kendisi için herhangi bir endişe kaynağı oluşturmadığını belirtmiştir:

“Tehdit edildiğimi falan ben savcılığa söyledim, en azından telefon kaydımı almaları gerekirdi, ölüm tehlikesi var; küfür var. Ama yapılmadı. Şu an endişe uyandırmıyor, 2 sene önce yaşamıştım, 2 senede belki 100 kişiyi daha dolandırdılar; o yüzden ben unutulmuşumdur yani.” [11, E, 67, Ankara]

Katılımcılar olay sonrası kendilerini suçlamış, öfke duymuş, korku ve utanç yaşamışlardır. Bazıları, dolandırıcıyı yakaladıktan sonra bile sinirlenmemek için karakola gitmemiştir. Bazıları olay sonrası sinir hapi kullanmak zorunda kalmıştır. Genel olarak, katılımcılar daha dikkatli olmaya çalışmış ve özellikle tanımadıkları numaralardan gelen aramalara karşı temkinli davranmışlardır. Olayı kimseye anlatmamaya karar verenler de olmuştur. Kimi katılımcılar, olayın küçük meblağlarla ilgili olmasından ötürü fazla etkilenmemiş, ancak daha büyük bir kayıp yaşasalar farklı hissedeceklerini ifade etmiştir.

Olay Sonrası Gündelik Yaşantıları ve Aldıkları Önlemler

Katılımcılardan bazıları bu mağduriyetin hayatına etki etmediğini belirtmiştir. Katılımcı [02] aksine artık hiç evde durmadığını, evine gelen ve içeriye girecek olan

olursa kendisini bulamayacaklarını, çünkü gün içerisinde hep dışarıda olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı [08] önceden böyle bir olay tecrübe etmediği için önlem almadığını belirtmiştir. Katılımcı [01], günlük işlerine eskisi gibi devam ettiğini, ancak artık sınırlarının yıprandığını söylemiştir. Aldığı önlem olarak da sadece telefonunda kayıtlı numaraları cevapladığını belirtmiştir:

“(Değişiklik) Oldu. Sınırlarım çok bozuldu, kurdeşen döktüm, gene işlerimi ediyorum tabii... (Aldığınız önlemler var mı?) Şimdi var tabii. Telefon çalarsa numaraya bakıyorum, hiç alo demiyorum kapatıyorum. Benim numaralarım zaten hep kayıtlıdır. Yeğenlerim arar hep, kendi akrabalarım arar, hep isim yazar. (Dolandırıcı şahıs aradığında) Ertuğrul yazmadı ki, o yazı yoktu ki...” [01, K, 65, İstanbul]

Katılımcı [10] zorluklarla kazandığı parayı birden kaybedince buhran dönemine girdiğini, bu olayın işlerine olan etkisinin yanı sıra aldığı bazı önlemlerden de söz etmiştir:

“Çok ciddi değişiklikler yarattı. En önemlisi hani maddi kayıptan ziyade biraz da işime olan inancımı da kırdı. Çünkü zar zor kazandığım bir para benim için de büyük olan bir miktar bir anda gidince böyle beni bir buhran dönemine soktu 1 haftadır. Müşterilere cevap vermemeye, siparişleri geç çıkartmaya başlayınca dolandırıcılığın yanı sıra bunlar da ek olarak maddi zarara uğrattıyor tabii, psikolojik olarak da insan kötü hissediyor kendini yani, gün içinde sürekli aklına geliyor.....Bir uygulama indirdim şimdi, arayan soran numaraların daha önce insanlar tarafından nasıl kaydedildiğini gösteriyor ve şu an aldığım diğer önlem de internet üzerinden alışveriş yapmayacağım sanırım artık.” [10, E, 71, Yalova]

Katılımcı [07] bankadan vs. aradıklarını iddia edenlerin doğru olup olmadığının teyidini bizzat bankayı arama yoluyla sağladığını, artık kimsenin telefonunu yanıtlamadığını, mesaj atmalarını istediklerini, meblağ büyükse polise gideceğini belirtmiştir:

“Yoo, hayır hayır olmadı. Aynı aynı devam ediyor çok şükür. Ama tabii daha uyanığım bu gibi konulara. (Herhangi bir önlem alıyor musunuz?) Neresi muhatapsa oranın telefon numarasını alıp oradan bir kişiyi bulup onunla görüşmeyi tercih ediyorum artık önlem olarak. Şimdi kimsenin telefonunu açmıyorum, mesaj atsın (gültüyor)... Cevap vermem ya da bir polise giderim meblağ büyükse, bir şey yaparım, yani işlem yaparım sonuçta. Oo hemen ödeyeyim, tamam siz haklısınız demem. çünkü onlar, bu işlemleri yapan kişiler çok profesyonel, ikna kabiliyetleri çok büyük, gerçekten.” [07, K, 66, İzmir]

Bazı katılımcılar kredi kartı bilgilerini değiştirdiğini, bir katılımcı da artık kredi kartı bilgilerini tanımadığı insanlarla paylaşmama kararlılığında olduğunu, ama farklı bir hikâyeyle gelecek olan olursa kafasının yine karışabileceğini, bundan emin olmadığını, internet üzerinden yapılan sanal alışverişlerde kredi kartı bilgisini yazarken tedirgin olduğunu, bu tedirginliği aşmak için eşiyle sanal kart oluşturmak gibi çözümler bulduklarını, böylece kredi kartlarını olabildiğince az kullandıklarını ifade etmiştir:

“Artık daha önceki kart kullanım bilgilerimi değiştirdim, kimseyle bir şey de paylaşmıyorum artık. Önceden de beni arayan kişilere hiçbir bilgimi vermezdim güvenmediğim bilmediğim

yerlerden alışveriş yapmazdım beni telefonla arayan kişilerle bankadan arıyoruz falan diye (bilmediği numaraları kastediyor), onlarla hiç görüşmezdim.” [06, E, 75, İstanbul]

“En azından en çok yapmam gereken şey; kredi kartı bilgilerimi hiç kimseye söylememek. En başta alabileceğim önlem bu. Yani başka onun dışındaki şeyleri yeni bir hikayeyle karşıma çıkan birisine... Bilemiyorum yine de, zayıf tarafıma denk gelir, bir şey olur mu onu bilemiyorum. Şeylerde biz en çok tedirgin oluruz, bu sanal alışverişler var ya internet üzerinden orada kredi kartını en çok kullanıyoruz. Mesela eşim ona çözüm bulmaya çalışıyor işte, sanal kart üretiyor, onunla alışveriş ediyoruz falan. Kredi kartlarını mümkün mertebe kullanmamaya çalışıyoruz ama yine de başımıza gelir mi gelir. Büyük söylememek lazım, artık ondan korkmaya başladım yani, büyük söylememek gerekir diye düşünüyorum.” [09, K, 72, İstanbul]

Katılımcıların çoğu akıllarında hiç böyle bir fikrin olmadığını, akıllarında olmayanın başlarına geldiğini söylemiştir. Hatta katılımcı [02] tedbirli davranması dolayısıyla başına böyle bir olayın geleceğini düşünmediğini, kendisini arayan kişi bir akrabası olduğunu söyleyince ondan şüphe duymadığını ifade etmiştir. Aynı durum katılımcı [1]’in başına gelen olayda da yaşanmıştır; dolandırıcı şahıs, yeğenin kocası rolüyle ve sıkıntıda olduğu yalanıyla kendisinden para talebinde bulunmuştur:

“Hayır. Hiç aklımın ucundan geçmezdi. Düşünmüyordum ki böyle bir şeyin olurluğu. Zaten tedbirliyim diyordum ya uyanığım, ama ne uyanığı. Şekip’in adıyla gelince.” [02, K, 83, İstanbul]

“Telefonum çaldı, ev telefonum. Açtım telefonu. Hala nasılsın dedi bana, bak, hala nasılsın? (Katılımcı bu kısmı vurguluyor) Şimdi ben de sandım ki, yeğenimin kocası. O da hep hala der bana. Ben iyiyim dedim, sen nasılsın, sen kimsin Ertuğrul sen misin? Bak ben Ertuğrul sen misin dedim ha, bizim damat da Ertuğrul idi. Hala benim dedi, daha ne ediyorsun ne var ne yok, böyle bir candan konuştu benle ki. Öyle konuştuk ettik, sonra dedi ki: Hala dedi, bugün bir sıkıntım var çok dedi, kimseye bir şey diyemiyordum dedi. Para var mı? 8 milyar para lazım bana dedi.” [01, K, 65, İstanbul]

Katılımcı [04] dolandırıcılıkla karşılaşacağını düşünmediğini, hatta tanıdığı kişilere sıklıkla dolandırıcılık olaylarına karşı dikkatli olmaları konusunda uyarılarda bulunduğunu, ancak şahıs erken saatte kendisini arayınca uyku sersemliğiyle boşluğuna geldiğinden dolayı bu olayın başına geldiğini söylemiştir. Katılımcı [10] da benzer şekilde başına gelen olay öncesi dolandırıcılık mağdurlarına dikkatli olmaları yönünde kendi deyişiyle cüretkâr söylemleri olmasına rağmen kendisinin de bu olayın mağduru olduğunu ifade etmiştir:

“Asla, asla düşünmezdim. Ona buna ben telkin ederdim, hani sakın dikkat edin, böyle, dolandırıcılık var, böyle yapıyorlar falan... Her seferinde de bana şey gönderiyor banka, şifrenizi kimseye paylaşmayın diye. Banka personeli dahil... Ona rağmen böyle, yani, böyle bir boşluğa geldik. Uyku sersemliği biraz da, tabii o şekilde yani. Ben uyuyordum o saatte, uyuyordum uyandırdılar 8 buçuk falandı saat. 9’a geliyordu, öyle oldu.” [04, E, 67, Antalya]

“İşte en acı kısmı o, ben hiç tahmin etmiyordum. Hatta ailemin de başına bu durum geldiğinde onlara da biraz tepki gösterdim yaptım, nasıl inanabiliyorsunuz falan. Dikkatli olsaydınız keşke gibi çok cüretkâr söylemlerim vardı. Çok tahmin etmiyordum açıkçası. Benim başıma gelmez

diyordum. Diyordum ki beni ararlarsa ben onlara küfür edip kapatırım. İşte her zaman en uyanığım diyenin başına geliyormuş.” [10, E, 71, Yalova]

Bazı katılımcılar, bu olayın herkesin başına gelebilecek bir olay olduğunu düşünmektedir. Katılımcı [06] önceden kendisini bu olayın başına gelebilecek son kişi olarak gördüğünü, bu tür olayların insanların başına kendi hataları dolayısıyla geldiğini düşündüğünü, ama artık bu fikrinin değiştiğini, kendisinin başına geldiğine göre herkesin de bu suçun mağduru olma potansiyeli taşıyabileceğini ifade etmiştir. Katılımcı [07] ise önlemini aldıktan ve bu olaylara karşı uyanık olduktan sonra korkmaya gerek olmadığını cümlelerine eklemiştir:

“Herkesin başına gelebilecek bir olay olarak düşünüyorum artık. Bu olay başına gelecek en son kişi bendim. İnsanların kendi hatasından olduğunu düşünürdüm, artık anladım ki öyle değilmiş, benim başıma geldiğine göre herkesin başına gelebilir. Çünkü bu konulara çok dikkat ederim, bilmediğim işlere karışmam.” [06, E, 75, İstanbul]

“Şöyle bir şey söyleyeyim ben, her olayın başıma gelebileceğini düşünüyorum, çünkü öyle bir yapım var dediğim gibi, insansanız her olay herkesin başına her an gelebilir. Her olayla karşılaşabilirsiniz. Çünkü, mesela ben bankacıydım, bankada çalışıyordum ki, bu gibi olaylara benim açık göz olmam lazım, ben banka emeklisiyim. Yani öyle olduğu hâlde bunu yaşadım, ama başka şeylerde de aynı şeyi düşünüyorum, herkesin başına her an her şey gelebilir diye düşünüyorum. (Bu düşünce dolayısıyla korku duyar mıydınız?) Yok korkusunu yaşamıyordum. Öyle korkularım yoktur yani. Endişelerim yok o yönde... Şimdi de gelirse önlemini alırım sonuçta.” [07, K, 66, İzmir]

Katılımcılar, dolandırıcılıkla karşılaştıktan sonra daha dikkatli davranmaya başlamış, telefon numaralarına, internet alışverişlerine ve kredi kartı bilgilerine karşı daha temkinli davranmışlardır. Bazı katılımcılar, bu tür olayların herkesin başına gelebileceğini fark etmiş ve uyanık olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Genel olarak, yaşadıkları deneyim sonrasında güvenliklerini artırmak için çeşitli önlemler almışlardır.

İnsan İlişkileri ve Otoriteye Duyulan Güven

Katılımcı [01] dolandırıcılık suçuna maruz kalmadan önce rahatlıkla insanlara güvenebiliyor olduğunu, ancak başına gelen bu olay sonrasında insanlara karşı şüphe duyduğunu ifade etmiştir. Katılımcı [05] de benzer şekilde başına gelen olaya kadar insanlara olan güveninin sürdüğünü ancak olay sonrası insanlara karşı mesafesini artık korumaya başladığını belirtmiştir:

“Güven bağı kurardım. Ne bileyim inanamıyorum herkese, şüpheleniyorum, inanamıyorum bu olaydan sonra. Ondan önce o kadar yoktu. Tanımadığım kişilerle ben hiç şey etmezdim kızım. Hiç... Basiretim bağlandı ben nebileyim. İyiyim, selamünaleyküm derim konuşuruz, ederiz. Öyle... Konuşkanım. Öyle çok yani şey ederim ama...” [01, K, 65, İstanbul]

“Bir döneme kadar güvenirdim. Şimdi güvenemiyorum tanımadıklarına. Artık mesafeliyim.” [05, K, 72, Çorum]

Katılımcı [02] olaydan önce ya da sonra bir değişiklik olmadığını, yine aynı rahatlıkla insanlarla ilişki kurabildiğini, hatta bilhassa tanımadığı insanlarla çok çabuk diyaloga girebildiğini, katılımcı [06] da benzer şekilde özellikle tanımadıklarıyla daha kolay kaynaşabildiğini ifade etmiş, ancak bu katılımcı artık insanlarla kolaylıkla güven ilişkisi içerisine girmemeyi tercih ettiğini de ifadelerine eklemiştir. Katılımcı [07] yapısının pozitif olması nedeniyle insanlarla iletişim konusunda rahat olduğunu, katılımcı [10] ise çok kolay ikna edilebildiğini ifade etmiştir.

Katılımcı [08] aynı şekilde yaşadığı olay sonrası insanlara olan güveninde değişiklik olmadığını ancak bu ilişkiyi kurmanın artık onun için biraz zaman gerektirdiğini ifade etmiştir. Katılımcı [09] insanlara karşı güven konusunda şüpheli davranmadığını, onlara güvenmeyi tercih ettiğini, bu sebeple başına zaman zaman kötülük geldiğini belirtmiştir:

“Evet öyle bir sorunum yok. Yani güven sorunum yok. Genelde kolay dostluk kurarım ve güvenmeyi tercih ederim genelde. Çok şüpheli değilim. Biz ailecek insanlara güvenmeyi seven insanlarız. Yani şüphe etmekten çok güvenmeyi tercih eden bir aileyiz. Oradan başımıza zaman zaman tabii bunun cezalarını çekiyoruz, işte böyle şey olarak olmasa bile. Yani bu artık üçkağıtlılık. Olmasa bile kötü insanlar çıkabiliyor. Olabilir hayat bu, bilemiyorum artık inşallah çıkmaz.” [09, K, 72, İstanbul]

Katılımcılardan bazıları başlarına gelen olay sonrası şikâyetlerini yaptıklarını ancak sonrasında bu şikâyetlerinden istedikleri neticeleri alamadıklarını ifade etmiştir. Birisi polislerin yeterli araştırma yapmadıkları için faile ulaşılamadığını belirtmiş, diğeriyse savcılık harici dolandırıcılık olayıyla alakalı bankaya yaptığı bildirimle banka tarafından tutarın bloke edildiğini ancak birkaç ay sonra blokenin kaldırıldığını belirtmiştir:

“Hemen telefon ettim. Geldi polisler. Dediler ki, bakarız, kameralara baktılar. Bizim bu sokağın yok, ama o sokağın var idi, ona bakmadılar, orayı görmediler. Yaa yok ya kızım. Sonra bir gün ben araştırıyorum ya, çıktım, baktım orada kamera.” [01, K, 65, İstanbul]

“Bulunduk, tabii tabii bulunduk. Evet... Ya bankaya da bulundum. Bankada 35 lira bloke vardı, onu Halkbank hırsıza iade ediyor, bana vermiyor. Benim adıma, benim bankam Türkiye Finans bloke ediyor, söylüyor Akbank’a. Diyor sakın bunu vermeyin, hırsızlık bu. Bankada durdu iki ay, üç ay. Tuttu yine hırsıza verdi, o çalanlara verdiler. Bankayı da dedim avukata dava et onu da. Tamam dedi falan, bilmiyorum ne oldu sonra. Yani banka da böyle, düşünün hırsıza verdi parayı. Yazı gittiği hâlde... Türkiye Finans oraya şeyi gönderdi, yazılı mesaj gönderdi. Ben gittim, dedim bakın bu para benim. Dedim bana vermediler daha, hırsıza verdiler. Yani öyle bir şey de oldu. Onu da dahil edecek (davaya).” [04, E, 67, Antalya]

Katılımcı [06] şikâyet sürecinde banka tarafından yapılan muamelenin kendisine zorluk yaşattığını, derdini anlatabilmek için kendisinin epey bir çaba sarfetmek mecburiyetinde bırakıldığını belirtmiştir:

“Savcılığa ifade vermeye gittim, banka tarafından da arandım, banka tarafından şüpheli gibi davranılması da benim için üzücü oldu. Bankaya işlemi kendimin yapmadığını anlatmakta güçlük çektim, bu süre beni ayrıca zorladı.” [06, E, 75, İstanbul]

Katılımcı [06], yaşadığı olayda kimlik bilgilerinin kopyalanması suretiyle kendisi adına birden fazla hat açıldığını ifade etmiş, karakola çağrıldığının ve bu olay dolayısıyla çevresindeki insanların kendisini dolandırıcıların içinde sanacağına dair korku yaşadığını belirtmiştir. İkinci bir mağduriyet oluşturma potansiyeli taşınması dolayısıyla mağdurlar üzerinde aynı suç olayından kaynaklanan farklı bir korku kaynağı meydana gelmesi dikkat çekmektedir.

Katılımcı [02] başlatacağı hukuki sürecin uzun ve yorucu olduğunu düşündüğünden, katılımcı [03] de yalnız yaşadığını belirterek başına bir iş gelmesinden korktuğundan polise ya da savcılığa müracaat ederek şikâyetçi olmadığını, ikisi de bu tür işlerle uğraşmak istemediklerini ifade etmişlerdir:

“İş uzar. O yolları ben çok biliyorum. Benim annem avukat gibi bir hanımdı, kafası çok çalışırdı. Amcam da öyle... Çok idam kararları vermiş. Öyle devlet kapılarıyla uğraşmak zor kızım, hayır... Uğraşmak istemedim, sinirliyim, zekatım olsun dedim. Dokunmadı o para bana yani, sarsılmadım.” [02, K, 83, İstanbul]

“Hayır, öyle başım ağrımasın diye ben şikâyetle bulunmadım hiç. Onlar kalabalıktırlar, ben gurbette yalnızım diye ondan şey yapmadım. Çekindim.” [03, E, 65, Kütahya]

Katılımcı [07] ilgili mercilere şikâyet yoluna miktar az olduğundan dolayı gitmediğini, bunun yerine dolandırıcı şahıslara gözdağı vermek maksatlı hakkını arayacağını belirtir bir mesaj göndermekle yetinmiştir. İlgili mercilere şikâyet yoluna gitmemesinin arkasında yatan sebep ise ceza almayacakları düşüncesi olmuştur. Katılımcı [09] da benzer şekilde şikâyet yoluna gitmediğini, bu olayı kendi açısından aptallık olarak nitelendirerek polisin bu noktada bir şey yapamayacağını belirtmiştir:

“Valla bulunmadım. Ödediğim miktar da çok fazla değildi. Gerek duymadım ama insanların bunu yapması gerekiyor bence. Ama kendilerine mesaj çektim, avukata verileceksiniz en kısa zamanda diye, ben sizi avukata vereceğim diye, öyle mesaj çektim sadece. Bir daha gelmedi zaten. Çünkü ceza alacaklarını sanmıyorum. Yapanın yanına kâr kalıyor, bu ülkede adalet yok. Banka zararımı karşıladı ama yani zararım olmadığı hâlde bu yaşadıklarımı yaşamak istemezdim, bir sürü uğraştılar öyle mi o mu bu mu 10 saat konuşturdular. Nasıl yani giderilecek?” [07, K, 66, İzmir]

“Hiç şikâyet etmedim. Çünkü şey de aynı şeyi söyledi, Mahmur da (diğer bir mağdur arkadaşı). Yani internette yazışma yaptığım arkadaşım. Dışarıda dedi bunların şeyleri, yani polis de bir şey yapamıyor, yapanlar da oldu dedi yeğenim şikâyet etti. Ay bir de istemedim, sonuçta olumsuz bir şey olmadı. Demek ki şanslarını deniyor, polis de diyecek ki yani zaten polisten biliyorsunuz sık sık böyle mesajlar gelir, bu tip şeyleri aldırış etmeyin, dikkate almayın falan diye geliyor mesajlar. Ben o kadar aptallık ettiysem diye kendi kendime polise de gitmedim.” [09, K, 72, İstanbul]

Katılımcılardan bazıları ilgili devlet kurumlarınca yeterli önlem alınmadığı düşüncesini paylaşmıştır. Katılımcı [07] devletin bu konu üzerine yeterince düşmediğini, şayet düşseydi dolandırıcılık suçuna ilişkin artış yaşanmayacağını, sadece devletin değil özel şirketlerin de bu konuda elini taşın altına koyması ve mevcut çalışanlarının/önceden çalışanı olan kişilerin takibini yapması gerektiğini belirtmiş, devlet kurumlarınca gönderilen mesajların bazı insanlar için faydalı olduğunu eklemiştir:

“Hayır düşünmüyorum. Bence önem verilmiyor, verilse bu kadar artmaz, artış olmaz. Valla daha çok denetlenebilir bu şirketlerden ayrılanların portföy açısından. Sadece devlet açısından değil, devletin değil, bütün kurumların bunun üstüne gitmesi lazım, bir bankanın, bir sigorta şirketinin, ne bileyim başka şeyin, hepsinin bunun için bir özel önlemi olması gerekiyor bence. Şimdi geçenlerde şöyle bir olay daha mesela ... Su arıtma cihazının şeyinde bile bu üç kağıdı yapıyorlar. Düşünebiliyor musunuz? Su arıtma cihazından arıyoruz diye geliyorlar, gelip uyduruk bir şey takıp onlardan su arıtma cihazı talep etmenizi bile istiyorlar. Öyle bir olay bile duydum, düşünebiliyor musunuz? Bunların sadece devlet tarafından değil, tüm kurumlar tarafından izlenmesi gerekiyor bence. Kızkardeşim yaşadı bunu da, ama tabii şey yapmadık biz, daha önceden yaşayanlar anlattığı için biz uyanıktık bu konuda. (Bazı devlet kurumlarınca telefon numaralarımıza gönderilen mesajlar hakkındaki düşünceniz nedir?) İyi iyi bence, bence iyi düşünüyorlar, çünkü bunları düşünmeyen insanlar da cevap veriyor bunlara, bu gibi kişilere, itibar ediyorlar. Onun için göndermelerinde hiçbir sakınca görmüyorum, daha çok iyi olarak görüyorum göndermelerini.”
[07, K, 66, İzmir]

Katılımcı [10] da benzer şekilde yeterince önlem alındığını düşünmediğini, bu suçun bu kadar yaygınlaşmasına hayretle dolandırıcı şahısların yargılama neticesinde az ceza aldığı düşüncesini “birkaç ay hapiste tatil yapıp çıkıyorlar” sözleriyle paylaşmıştır. Suç fiilinin icrası esnasında failin hesabına ya da eline paranın geçmesini önleyici bir mekanizmanın oluşturulması gerektiğinin altını çizmiş, şikâyetlere daha hızlı dönmeleri gerektiğini eklemiştir. Ayrıca devlet kurumlarından gelen uyarı ihtiva eden mesajlara ilişkin olarak da dolandırıcıların kişileri etkisi altına aldığı noktada bu mesajların hiçbir ehemmiyeti kalmadığını, dolandırıcı şahısların etkili kullandıkları yöntemler dolayısıyla insanların fırsatı değerlendirme telaşına ya da korkuya gark edildiğini ve onun acelesiyle önceden yapılmış uyarıların insanların aklına dahi gelmediğini ifade etmiştir:

“Kesinlikle düşünmüyorum. Böyle yüz kızartıcı bir suç özellikle son dönemde nasıl bu kadar yaygınlaşabiliyor, gerçekten aklım almıyor. Yani insanların paralarını çalıp çalıp tabiri caizse birkaç ay hapiste tatil yapıp çıkıyorlar. Bu gerçekten insanın çok canını sıkıyor. Devlet kesinlikle gereken önlemleri, cezai yaptırımları uyguluyor. Bu paraların dolandırıcıların eline geçmesinin önüne bir engel konulabilir. Olayı anladıktan sonra bankada provizyon işlemiyle paramızı geri çekmek istedik ya da en azından blokeli olarak kalmasını istedik. Mesela banka bizden direkt bir izin istedi, resmi bir kurumdan izin almamızı istedi. Ama bizim onu o arada yapacak vaktimiz yoktu. 48 saat vakit var zaten geçmesi için, parayı tutamadık mevzuuya uyandıktan sonra bile, şikâyetlere daha hızlı dönebilirler. Şikâyetçi olana kadar atı alan Üsküdar'ı geçti, çok yavaş kalıyorlar önlem için. (Bazı devlet kurumlarınca telefon numaralarımıza gönderilen mesajlar hakkındaki düşünceniz nedir?) Dolandırıcıların çok etkili kullandığı yöntemler var, dolandırmak istediği kişiye bir şeyi mutlaka harekete geçirebiliyor, onu telaşa sokabiliyor ya da bir şeyi kaçırmama isteğini devreye sokuyor. Ona bir fırsat sunuyor. Dolayısıyla yani dolandırılan kişi o nokta da bana böyle bir mesaj gelmişti buna dikkat etmeliyim gibi bir düşünceye kapılması hiç olağan değil. Zaten ben kendi açımdan çok uygun bir şey bulduğumu zannederek buna katıldım, tam o işlem üstünyken bile bana bir kamu kurumundan dikkat edin dolandırılmayın diye bir mesaj gelmiş olsaydı bile onu fark etmeyecektim. Çünkü dolandırıcı beni çoktan etkisi altına almış oldu. Yani bu bence aynı şekilde savcılık tarafından aranan ve parasını bankaya bırakan için de geçerli, çünkü onda da bir korku hâli var.” [10, E, 71, Yalova]

Diğer bazı katılımcılar da katılımcı [7]'nin söylediklerine benzer şekilde devletten ziyade banka gibi özel kuruluşların dolandırıcılık olaylarına yönelik güvenlik önlemlerini artırmaları gerektiğini, bu suçla mücadelede bireylerin de rol oynadığını, dolandırıcıların insanların zaaflarından faydalandığını, bu yüzden insanların mağdur olmamak için bu türden zaaflarının önüne geçmeleri gerektiğini belirtiyor:

“Devlet kurumlarının değil özel teşebbüs olan bankaların aldığını düşünmüyorum. Milyarlarca dolar kâr eden bankalar üç beş tane dolandırıcının bulmuş olduğu yöntemlere karşı bir güvenlik oluşturamıyorlarsa bunlar devletin değil, özel şirketlerin hatasıdır. Devlet ne yapsın? Bankalar güvenlik sistemini geliştirebilir benim onayım olmadan para transferine ya da internetten alışverişi önleyebilir, önlemesi de gerekir. Devlet yapacağını yapıyor, bu iş biraz insanlarda bitiyor ve şirketlerde.” [06, E, 75, İstanbul]

“Biraz da bize bağlı yani, bireysel ilişkilere de bağlı. Devlet, tamam söylüyor İçişleri Bakanlığı şey gönderiyor mesaj, güzel, ama, insanın kendine bağlı, bireysel şeyler bunlar, hatalar...” [04, E, 67, Antalya]

“Şöyle bir şey var şimdi toplumda; nedense indirimdi, bedavaydı, hediye çekiydi, bunlar hoşumuza gidiyor garip bir şekilde. Hak etmediğimiz bir şeyi böyle havadan gelen şeyler... O zaafı yenmemiz lazım bence. Yani herkeste var bu, bende de var demek ki bu şeye girdim. Öncelikle bundan kurtulmamız gerekiyor. Havadan gelecek bir şeye sahip olmak yani niye bu kadar cazip olsun?... Ama burada bence insanların daha uyanık olması gerekiyor, hepimizin. ... Benim mesela bilgilerimi nasıl elde ediyor yani bilemiyorum ama. Burada ben devletten çok kişileri suçluyorum. Yani burada bir şeyden... Vodafone'dan para kazanma şeyi... Bu bir yerde kendi adıma çok kızdım. Böyle bir şey tamah etmek gibi geldi. Biz insanların zaafından kaynaklanıyor bu. Yani ben de Vodafone'luyum, öyle bir şey varsa bana da gelir, bir ikinci kişinin onayına gerek yok. Yani bu biraz da insani zaaflarımızdan kaynaklanıyor diye devleti de çok suçlamadım Türkçesi. Yani ne yapabilir ki devlet, ben böyle bir aptallık yaptıysam ne yapsın o. Ya bu resmen kendi adıma kendimi suçladım yani, devleti değil.” [09, K, 72, İstanbul]

Katılımcı [08] kanunların sadece kendisi için işlediği ve bu işte profesyonel olanların bir şekilde boşluk bularak hukuk sisteminden kaçabildikleri düşüncesini belirtmiş, bu sebeple hukuk sistemine dair güven ve saygısını yitirdiğini söylemiştir:

“Valla bana göre almadı. Ben yani açık söylüyorum ben öyle bir şey yapsam devletin bana ne cezalar vereceği... şimdi yapsam devlet bana çok ceza verir, ama bu işi yapana profesyonele devlet hiçbir şey yapmıyor. Gerçekten bak. Ben aynı yanlış yapsam hemen kanun anayasa suç ceza... Allhtan korkar gibi kanunlardan korkuyordum. Bu olayı yaşadıkdan sonra benim kanunlara karşı güvenim ve saygım kalmadı.” [08, K, 68, İstanbul]

Son olarak katılımcıların kendilerini dolandıran şahsın/shahısların cezalandırılacağı ya da yerinde bir cezayla cezalandırılacağı konusundaki algısı anlaşılmaya çalışılmıştır.

Katılımcı [01] şahsın yakalanmadığını, olayın üzerinden üç yıl geçtiğini, geçen bu sürede yakalanmadığından bundan sonra da yakalanacağına dair bir umudunun kalmadığından söz etmiştir:

“Ben inanmıyorum, bulsalar bulurlardı şimdiye kadar. Süleyman Soylu'ya bile gittim, o etti telefon ama. Karakol, hemen geldi, şey ettiler, bir daha hırsızlık edecek ki şey edecekler.” [01, K, 65, İstanbul]

Katılımcı [06] ceza alacaklarına ilişkin bir düşüncesi olmadığını, banka tarafından zararının karşılandığını ama yine de bu süreç onun için yorucu olduğundan bu yaşadıklarını yaşamamış olmayı dilediğini belirtmiştir:

“Ceza alacaklarını sanmıyorum. Yapanın yanına kâr kalıyor, bu ülkede adalet yok. Banka zararımı karşıladı ama yani zararım olmadığı hâlde bu yaşadıklarımı yaşamak istemezdim, bir sürü uğraştılar öyle mi o mu bu mu on saat konuşturdular. Nasıl yani giderilecek?” [06, E, 75, İstanbul]

Katılımcı [08] duruşmalar boyunca birisinin mahkemeye getirildiğini o şahsın da “Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması (HAGB)” ile serbest bırakıldığını, hakim tarafından kendisine yapılan uzlaşma teklifine yaşattıkları mağduriyet dolayısıyla sinirlendiğini, kendisinin bu olay sonrası adalet mekanizması ve kanunlara güvenini yitirdiğini, istenirse şahsa farklı bir ceza verilebileceğini, hakim kendi ailesinden olan bir kişinin mağduru olduğu bir olayda aynı tavırda olmayacağını düşündüğünü ifade etmiştir:

“Biriyle yüzyüze gelebildim. O da gayet beyefendi. Tamam efendim, hayır efendim dedi. İyi hâl ve hareketinden dolayı affedildi. Takip edilecek, bir daha suç işlediğinde ceza verilecek, o kadar. Benim kendimi paraladığım da bana kaldı. Hatta hakim dedi ki uzlaşın dışarda. Ne uzlaşıcım ben onla ya?! ...Onların her an her dakika beni gözettiklerini sanıyordum. Ben Gölbaşı'na (Ankara) gittim, yanıma mecburen bir erkek buldum, yakın akrabamdan. Onun bilet parasını karşıladım, onun yemek parasını karşıladım. E bu da bi mağduriyet! Valla bana göre alması gereken cezayı almadı. Cezalar yetersiz. Ne yani istese üzerine gidebilir, benim çalışmam yapmış o dönemde, ya arkadaşım senin o dönemde çalışanın kimdi bilmiyordum diyebilir mi? Bilmiyorsa o zaman o adama resmi işlem yapmamış sigorta yapmamıştır, o da bir suç. Üstüne gitse gider. Şimdi kendisinin karısı, kızı olsa öyle mi yapacak sanıyorsun?!... Mesela şeylere çok daha yaptırım gücü konabilir de adamların hepsi rahat bırakıldı. Benim huzursuz kalmam, benim psikolojimin bozulması da benim yanıma kaldı. Mesela bu şeylere daha sıkılık getirebilirlerdi... Ama canıma tak dedi ya. Dedim o masum masum duruyor, benim uykularım kaçıyor benim sinirlerim bozuk. Şu an o gayet masum, ben edepsiz konumundayım dedim. O suç işlemiş de onun için öyle duruyor diyor.” [08, K, 68, İstanbul]

Katılımcı [09] kişilerin şahsi bilgilerine erişim konusunda önlemler alınması gerektiğinin altını çizerek etkisi olmayan cezalandırmaların ülkemizde büyük bir problem olduğu, dolandırıcılık suçunun geçmişinin diğer suçlara nazaran daha yeni olduğundan mevcut ceza maddesinin tam anlamıyla oturmadığı, eksik kaldığı yönündeki görüşünü paylaşmıştır:

“O konuda bilemeyeceğim, çok düşünmedim üzerinde, ama daha ciddi olabilir, daha ciddi önlemler alınabilir. Hani niye Vodafone'dan bana gelen mesajlar belli ki benim bilgilerim verilmiş oraya ki geliyor. Ama belki onların da bunu o kadar eminler ki gelen şeylerden takip edemeyebilirler yani bilemiyorum. Belki cezalar daha güçlü olursa yani şey de bizim en büyük sorunumuz bu,

suçların karşısında verilen cezalar... Bunlar yeni yeni oluşan suçlar; belki ceza maddelerinde bile tam yeri yok. Çıkış yolu buluyorlar büyük ihtimalle onlar da yakalandıklarında. Şeye giriyor bu artık, üçkağıtçılığa giriyor, çok küçük cezalarla kurtuluyorlar herhalde, bilemiyorum nedir sonucu.” [09, K, 72, İstanbul]

Dolandırıcılık mağduru katılımcılar, suç sonrası güven, ilişkiler ve hukuki süreçler hakkında çeşitli görüşlere sahiptir. Bazı katılımcılar, dolandırıcılık sonrası insanlara karşı güvenlerini kaybettiklerini belirtirken, diğerleri güven konusunda daha dikkatli olduklarını ifade etmiştir. Hukuki süreçler ise genellikle zorluklarla doludur; bazı katılımcılar, polis ve bankaların yeterli desteği sağlamadığını belirtmiş, bazıları ise şikâyetçi olmayı tercih etmemiştir. Ayrıca, devletin ve özel sektörün dolandırıcılıkla yeterince mücadele etmediği düşünülmektedir. Katılımcılar, dolandırıcıların cezalandırılacağına dair umutsuzluklarını dile getirmiştir.

Tartışma

Çalışmada sorulan sorulara verilen yanıtlarda genel itibarıyla katılımcıların bu deneyimlerinden kaynaklanan bir korku yaşadıkları çok net görülmemekle birlikte korku dışında yaşadıkları duygulara şahit olunmuştur. Nitel görüşme tekniği, Güven’e (2006:170) göre gözlemin akışı içinde ortaya çıkan ve önceden düşünülmemiş olan durumlarda da bilgi sağlayabilmektedir. Keza bu araştırmada da suç olgusuyla alakalı korku kavramı üzerinde yoğunlaşılmasına rağmen katılımcıların suç olgusuna yönelik farklı duygular içerisinde oldukları, bilhassa kızgınlık ve utancın ağır bastığı gözlenmiştir. Bu yönüyle bazı araştırmacıların suç korkusunu incelemeyi amaçlayan birçok anketinde buldukları diğer duygulara (Bkz.: Innes, 2004; Farrall ve Ditton, 1999) benzer sonuçlara rastlanmıştır. Malvarlığına yönelik işlenen suçlar, bünyesinde fiziksel zarar tehdidini kişiye karşı suçlara nazaran daha az barındırdığından Garofalo (1981)’ya göre insanlarda korku uyandırmaktan ziyade kaygı uyandırmaktadır.

Dolandırıcılar çeşitli yöntemler kullanarak suç eylemlerini gerçekleştirmektedirler. Ancak internet ve telefon kullanımının yaygınlaşmasının dolandırıcılık faaliyetlerine hız kazandırdığı aşikârdır. İnternet, telefon, e-mail gibi sanal ortamlarda faaliyetlerini gerçekleştirdikleri gibi nadiren de olsa yüz yüze de çeşitli senaryolarla mağduriyet yaratabilmektedirler. Dolandırıcılar bilişim sistemlerindeki güvenlik sistemlerini aşamadıkları noktada sosyal mühendislik adı verilen yöntemle güvenlik sisteminin en zayıf halkası olan insandan bilgi ve menfaat sağlayabilmektedirler (Agin, 2019). Ödül/para kazandığınız yalanıyla, hesabınızdan birilerinin işlem yaptığı gibi güvenlik açığının bulunduğu gerekçe göstererek, emniyetten ya da savcılıktan arıyoruz gibi otoriteye olan güven ve bağlılığınızı kullanarak ya da terör örgütüyle olan bağlantınız tespit edildi gibi korkutma yoluyla, sigorta masrafı, kredi dosya masrafı, kredi kartı aidatlarının iade edileceği gibi vaatlerle, sadece şu bilgiyi vermeniz yeterli gibi önemsiz ya da eksik bilgi talep ediyormuş izlenimi yaratarak suç fiilini harekete geçirmektedirler.

Bazen sadece aradığı kişiye özel teklifler sunduğundan ya da şubeye kadar yorulmalarını istemediklerinden ve işlemin telefonda halledilebileceğinden bahisle karşıdaki kişinin kendisini değerli hissetmesini sağlama bazen de tekliflerinin sadece bugüne özel ya da şu gün şu saate kadar geçerli olduğundan bahisle hızlı karar vermelerini sağlama gibi birtakım manipülasyon yöntemleriyle mağdurları tuzaklarına düşürebilmektedirler. Robot çağrılar da son zamanlarda dolandırıcılar tarafından eylemlerini gerçekleştirebilmek için sıklıkla kullanılan bir yol olmaya başlamıştır. Bu tür bir arama yapıldığında, arayan tarafça birtakım sorular sorulmakta ve verilen cevaplar (örneğin evet) kayıt altına alınmaktadır, sonrasında da şahıs suç eylemini harekete geçirmektedirler.

Yapılan mülâkatlarda yaşlı bireylerin çoğunlukla kitle iletişim araçları (telefon, internet vs.) yoluyla dolandırıcıların hedefi oldukları anlaşılmıştır. Dolayısıyla dolandırıcılar katılımcılarla yüz yüze gelmeden amaçlarını gerçekleştirmiş ya da dolandırıcılık suçuna teşebbüste bulunmuşlardır. Çoğunlukla katılımcılara yakın bir şahıs gibi ya da onlara kaçırılmaması gereken bir fırsat sunuyormuş gibi davranarak eylemlerini hayata geçirmişlerdir. Katılımcıların çevrelerinden duymuş oldukları dolandırılma olaylarını kendileri tecrübe edene dek ciddiye almadıkları, tecrübe etmelerinin ardından ise ağırlıklı olarak öfke (genelde kendilerine karşı) ve utanç gibi duygular içerisine girdikleri anlaşılmıştır. Az katılımcıdan korku duyduğuna dair cevap alınsa da bu korkunun daha çok yaşadıkları eve kadar gelen yabancı şahıslara yönelik olduğu anlaşılmıştır.

Katılımcılardan bazılarının aileleri hariç çevrelerindeki insanlarla bu deneyimlerini paylaşmaya istekli olmaması dikkat çekicidir. Bu durum, dolandırıcılık suçunda çok sayıda karanlık sayının ya da başka bir deyişle gizli kalan suçun mevcudiyetine işaret ediyor olabilir ve ayrıca bilhassa küçük meblağlarla dolandırılmalarda şikâyetle bulunmaya lüzum görülmemesi dolayısıyla bu bilginin gizli tutulması daha olasıdır. Paylaşımında bulunulmasından imtina ediliyor olmasının sebebi insanların kendilerini yargılama ihtimali olması ve böyle bir durumla karşı karşıya kalmak istememeleri olabilir. Katılımcıların bu tür deneyimlerini çevrelerindeki insanlara açmamaları yine akranlarının dolaylı mağduriyet yaşamalarının önüne geçebilecektir. Dolayısıyla dolaylı mağduriyet yoluyla suç korkusu duymaları çok olası olmayabilir. Bu durumda medya kanalıyla öğrenilen dolandırıcılık olaylarından kaynaklanan bir suç korkusundan bahsedilmesi mümkündür.

Dolandırıcıların birebir temas ettikleri katılımcılardan katılımcı [1]'in (dolandırıcı para ve altınları almak için evine gelmişlerdir) daha fazla kaygı yaşadığı görülmektedir. Ancak katılımcı [1]'in haberlerde takip ettiği dolandırıcılık olaylarından haberdar olduğunda endişe duyup duymadığı sorusuna verdiği yanıtta kapkaç olayına dair endişesini paylaşmasından bu kaygının daha ziyade faille karşı karşıya gelme ve failin

vücut dokunulmazlığına yönelik bir tehdit unsuru olması noktasında bir kaygı olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı katılımcının “elinde bir siyah çanta, o çantaya aletler bir şeyler bıçak mızık vardı illaki” ifadesiyle bu düşünce pekişmiştir. Mala yönelik suçlara dair korku çoğu katılımcıda gerçek bir korku olarak yorumlanmamıştır. Ancak dolandırıcılık eylemi neticesinde maddi olarak büyük kayıplara uğramış katılımcılar üzerinde bu suçun etkilerinin daha belirgin olarak yaşandığı görülmüştür.

Şikâyet sonrası hukuki süreçle uğraşmanın zor olduğu düşüncesini taşıyan yaşlı bireylerin adalet mekanizmasına katılmayı reddetmekte olduğu anlaşılmıştır. Dolandırıcılık suçunun az risk taşıdığı inancı da yaşlıların başlarına gelen bu suç olayını ilgili makamlara (polis/savcı) bildirme olasılığını düşürmektedir. Başına iş geleceği korkusu ise bireyleri ilgili makamlara müracaattan geri bırakan en dikkat çekici olanıdır ki bu korku sosyal devlet ve hukuk devletinin temel ilkeleriyle çelişmektedir. Sosyal bir hukuk devleti, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği yani sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü devlettir. Yaşlı hakları arasında sayılan güvenli bir ortamda yaşama, kendisi ve ailesi için sağlığına ve huzuruna uygun standartlarda bir hayat sürdürme hakkına da ters düşmektedir (Evren, 2018). Anayasa’nın “Sosyal Güvenlik Bakımından Özel Olarak Korunması Gerekenler” başlıklı 61’inci maddesinin üçüncü fıkrasında buna ilişkin bir düzenleme de doğrudan bulunmaktadır: “Yaşlılar, Devletçe korunur, Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir.” Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu da Temmuz 2022’de yayımladığı Türkiye Yaşlı Hakları Raporu’nda “Yaşlı Hakları Örnek Belgesi” kilit unsurları arasında “eşitlik ve sosyal adalet erişim hakkı”nı belirtmiştir. Yaşlıların adalet sistemine erişimlerinin önündeki engellerin tespit edilerek ortadan kaldırılması gerekliliğini vurgulayan rapor bu bağlamda önem taşımaktadır.

Sonuç

Suç olgusu her ne kadar daha çok bireyle alakalı görünse de toplumsal düzeyde derin etkiler yaratabilecek potansiyele sahip olması dolayısıyla sadece fail bakımından değil, suçun mağduru bakımından da değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Suç eylemi ciddi psikolojik ve toplumsal sonuçları olan bir eylemdir. Yaşlı bireylerin zaten pek çok dezavantajlı durumu mümkün kılacak risk faktörlerine maruz kaldığını düşünürsek, bir de suç nedeniyle kısıtlanmalarının önüne geçmek için korku ya da endişe kaynaklarını anlamak ve bu çalışma özelinde bilhassa dolandırıcılık suçu bağlamında kaybetmekten korktukları şeylerin nasıl korunacağı ile ilgili çözüm önermek önemlidir. Yaşlıların ikincil mağduriyete uğrayacakları endişeleri göz ardı edilmemeli, bu endişeleri nedeniyle ilgili makamlara müracaat etmedeki çekincelerini aşmalarını sağlamak gerekmektedir. Bunun için tüm mağdurlara bilhassa mağdur olmuş yaşlı bireylere güven veren ve onların prosedürel olarak daha az yorulmalarını sağlayacak yaklaşımlar ve tutumlar sergilenmeli, uygulamalar geliştirilmeli.

Mülâkatlarda katılımcıların korku dışında yaşamış olduklarına yönelik dikkat çeken ifadelerden biri; küçük düşme / düşürülme hissine yapılan atıf olmuştur. Bu olay neticesinde

küçük düşecekleri kaygısı yaşlı bireylerin kendilerini kötü hissetmelerine sebep olmuştur. Dolandırılan kişilerin “saf”, “çabuk kandırılabilen”, “yetersiz” insanlar olduğu söylemleri bu suçun mağdurları üzerinde son derece negatif yansımaları olan söylemlerdir. Mağdurlar bu tarz sıfatlarla anılmak istemediklerinden mağduru oldukları dolandırıcılık suçu faillerine yönelik şikâyetlerinden de vazgeçmeyi tercih edebilmektedirler. Bu sebeple haber bültenlerinde yer alan dolandırıcılık haberlerinde mağdurun ne şekilde yansıtıldığı yeniden bir mağduriyet yaşatılmaması için önem taşımaktadır.

Bunun yanı sıra pek çok dolandırıcılık olayının bankalardan temin edilen kartlar üzerinden yapıldığı gerçeğine özellikle dikkat çekilmelidir. Banka ve ayrıca da bir katılımcının olayında altını çizdiği üzere sigorta kurumlarının şirket bünyesi dahilindeki müşteri portföyleri konusunda azami özen göstermeleri, bir çalışanlarının işten çıkması ya da çıkarılması sonrası müşterilere ilişkin özel bir veriyi beraberlerinde şirketten çıkarmamış olduklarından olabildiğince emin olmaları yarar sağlayabilir. Zira bahsi geçen şirketlerde çalışan kişilerin kişisel verilere ulaşımı çok daha kolaydır.

Şirketlerin alabileceği önlemler haricinde bireylerin de bu konuda bilinçli olmaları son derece önem taşımaktadır. Katılımcıların yaşadıkları olaylarda dikkat çeken fırsat dürtüsü, kaçırılırsa bir daha böyle bir fırsatla karşılaşma ihtimalleri bulunmadığı düşüncesiyle bundan muhakkak kâr elde etme zaruretinde hissetmek insanların çok daha kolay bir şekilde dolandırıcıların tuzaklarına düşmelerine sebep olabilmektedir. Tüm bunlar dışında yaşlıların suç mağduriyeti noktasında toplum infialinin ve yaşlılara yönelik suç olaylarına verilen tepkilerin yeterli düzeyde olmadığını belirtmek gerekmektedir; yaşlı mağduriyetinin bu sebeple göz ardı edilmesi ihtimal dâhilindedir.

Bu çalışma sadece mağduriyet yaşamış olan bireylerle yapılmış olup mağduriyet yaşamamış bir karşılaştırma grubuyla da bir çalışma yapılabileceği öneri olarak sunulabilir. Böylece suç korkusu konusunu daha ayrıntılı bir perspektiften incelemek imkânı doğabilir. Ya da korku kavramı dışarıda bırakılarak yaşlı bireylerin suç sonrası yaşadıkları olaya bakış açılarının, kendilerine hakim olan hislerin diğer yaşlardaki bireylerle benzerlikler gösterip göstermediği de araştırma konusu yapılabilir.

Etik Onay: Bu çalışma için İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan gerekli izinler alınmıştır (Tarih: 21.03.2022; No: 796735).

Bilgilendirilmiş Onam: Çalışma öncesinde tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethical Approval: Permissions were obtained for this study from Istanbul University Social and Human Sciences Research Ethics Committee (Date: 21.03.2022; No: 796735).

Informed Consent: Informed consent was obtained from all participants before the study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Agin, N. S. (2019). *Türk ceza hukukunda bilişim sistemlerinin ara olarak kullanılması suretiyle dolandırıcılık suçu* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Apa, S. (2022). *Yaşlılarda suç korkusu ve sosyal destek: İstanbul örneği* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü.
- Artan, T. (2012). *Yerel yönetimlerde sosyal hizmetler*. SABEV Yayınları.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M., & Webster, A. (2008). *Sosyoloji*. Siyasal Yayınevi.
- Buffel, T., Verté, D., De Donder, L., De Witte, N., Dury, S., Vanwing, T., & Bolsenbroek, A. (2013). Theorizing the relationship between older people and their immediate social living environment. *International Journal of Lifelong Education*, 31(1), 13–32.
- Canatan, A. (2004). Yoksulluk ve yaşlılık. R. B. Şen (Ed.), *IV. Aile Şurası: Aile ve Yoksulluk Bildiriler Kitabı* (s. 103–107). T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Chadee, D., & Ditton, J. (2003). Are older people most afraid of crime? Revisiting Ferraro and LaGrange in Trinidad. *The British Journal of Criminology*, 43(2), 417–433. <https://doi.org/10.1093/bjc/43.2.417>
- Clemente, F., & Kleiman, M. B. (1976). Fear of crime among the aged. *The Gerontologist*, 16(3), 207–210. <https://doi.org/10.1093/geront/16.3.207>
- Conklin, J. E. (1971). Dimensions of community response to the crime problem. *Social Problems*, 18, 373–385.
- Covington, J., & Taylor, R. B. (1991). Fear of crime in urban residential neighborhoods: Implications of between- and within-neighborhood sources for current models. *The Sociological Quarterly*, 32(2), 231–249. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1991.tb00355.x>
- Çoklar, İ., & Solak, N. (2017). Suç korkusu: Tanım, ölçüm ve belirleyiciler. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 5(10).
- Çolpan Erkan, N., & Sevin, B. (2018). Suç korkusu konusunda bir inceleme: Kadıköy örneği. *Planlama*, 28(3), 315–327. <https://doi.org/10.14744/planlama.2018.82787>
- De Donder, L., Buffel, T., Dury, S., De Witte, N., & Verté, D. (2012). Perceptual quality of neighbourhood design and feelings of unsafety. *Ageing and Society*, 33, 917–937. <https://doi.org/10.1017/S0144686X12000207>
- Doğuş, C. (2010). Suç korkusu: Nedenleri, sonuçları ve güvenlik politikaları ilişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65, 57–81. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002154
- Dolu, O., Uludağ, Ş., & Doğuş, C. (2010). Suç korkusu: Nedenleri, sonuçları ve güvenlik politikaları ilişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65, 57–81. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002154
- Doran, B. J., & Burgess, M. B. (2012). *Putting fear of crime on the map: Investigating perceptions of crime using geographic information systems*. Routledge.
- Doran, B. J. ve Burgess, M. B.: Putting Fear of Crime on the Map: Investigating Perceptions of Crime Using Geographic Information Systems, New York–London. 2012.67
- Evren, Ç. C. (2018). Hukukta yaşlı ve yaşlılara sunulan sosyal hizmetlerin idare hukuku açısından değerlendirilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(2).
- Farrall, S., Bannister, J., Ditton, J., & Gilchrist, E. (1997). Questioning the measurement of the ‘fear of crime’: Findings from a major methodological study. *The British Journal of Criminology*, 37(4), 658–679.

- Farrall, S., & Ditton, J. (1999). Improving the measurement of attitudinal responses: An example from a crime survey. *International Journal of Social Research Methodology*, 2(1), 55–68.
- Farrall, S., & Gadd, D. (2004). Research note: The frequency of the fear of crime. *The British Journal of Criminology*, 44(1), 127–132. <http://www.jstor.org/stable/23639025>
- Farrall, S., Jackson, J., & Gray, E. (2009). *Social order and the fear of crime in contemporary times*. Oxford University Press.
- Fattah, E. A., & Sacco, V. F. (1989). *Crime and victimization of the elderly*. Springer.
- Ferraro, K. F. (1995). *Fear of crime: Interpreting victimization risk*. State University of New York Press.
- Ferraro, K. F., & LaGrange, R. (2000). The measurement of fear of crime. In J. Ditton (Ed.), *The fear of crime* (pp. 277–308). North Carolina.
- Gabriel, U., & Greve, W. (2003). The psychology of fear of crime: Conceptual and methodological perspectives. *British Journal of Criminology*, 43(3), 600–614.
- Garofalo, J., & Laub, J. (1978). The fear of crime: Broadening our perspective. *Victimology*, 3, 242–253.
- Gouseti, I. (2016). *Fear of crime as a way of thinking, feeling and acting: An integrated approach to measurement and a theoretical examination of psychological distance and risk construal* (Doktora tezi). The London School of Economics and Political Science.
- Greve, W. (1998). Fear of crime among the elderly: Foresight, not fright. *International Review of Victimology*, 5(3–4), 277–309. <https://doi.org/10.1177/026975809800500405>
- Greve, W., Leipold, B., & Kappes, C. (2017). Fear of crime in old age: A sample case of resilience? *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*.
- Gubrium, J. F. (1974). Victimization in old age: Available evidence and three hypotheses. *Crime and Delinquency*, 20, 245–250.
- Güven, S. (2006). *Toplum bilimde araştırma yöntemleri*. Ezgi Kitabevi.
- Hale, C. (1996). Fear of crime: A review of the literature. *International Review of Victimology*, 4(2), 79–150. <https://doi.org/10.1177/026975809600400201>
- Haynie, D. (2001). Delinquent peers revisited: Does network structure matter? *American Journal of Sociology*, 106(4), 1013–1057.
- Hough, M. (2004). Worry about crime: Mental events or mental states? *International Journal of Social Research Methodology*, 7(2), 173–176. <https://doi.org/10.1080/1364557042000194559>
- Innes, M. (2004). Signal crimes and signal disorders: Notes on deviance as communicative action. *The British Journal of Sociology*, 55, 335–355. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2004.00023.x>
- Kılıç, Y. (2022). *18-65 yaş arası bireylerin suç korkusu düzeyleri ile toplumsal cinsiyet algısı ve adil dünya inancı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı.
- Killias, M. (1990). Vulnerability: Towards a better understanding of a key variable in the genesis of fear of crime. *Violence and Victims*, 5(2), 97–108.
- Kimic, K., & Polko, P. (2022). The use of urban parks by older adults in the context of perceived security. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 4184. <https://doi.org/10.3390/ijerph19074184>
- Kinsey, R., & Anderson, S. (1992). *Crime and the quality of life: Public perceptions and experiences of crime in Scotland* (Central Research Unit Paper). Scottish Office.

- Li, J. C. M., Wong, G. T. W., Manning, M., & Yeung, D. Y. (2022). Financial fraud against older people in Hong Kong: Assessing and predicting the fear and perceived risk of victimization. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 1223. <https://doi.org/10.3390/ijerph19031233>
- Ömeroğlu, Ö. (2012). Suç korkusu, cezanın caydırıcılığı ve küçük suçlar. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(4), 329–370.
- Pain, R. (1997). ‘Old age’ and ageism in urban research: The case of fear of crime. *International Journal of Urban and Regional Research*, 21, 117–128.
- Pain, R. (2000). Place, social relations and the fear of crime: A review. *Progress in Human Geography*, 24(3), 365–387. <https://doi.org/10.1191/030913200701540474>
- Rezvani, M., & Sadra, Y. (2019). Sociological explanation of fear of crime in public spaces: Case study Mashhad. *Social Criminology*, 7(1). <https://doi.org/10.48550/arXiv.1709.08300>
- Ross, C. (1993). Fear of victimization and health. *Journal of Quantitative Criminology*, 9(2), 159–175. <http://www.jstor.org/stable/23365800>
- Shaw, C., & McKay, H. D. (1942). *Juvenile delinquency and urban areas: A study of rates of delinquency in relation to differential characteristics of local communities in American cities*. University of Chicago Press.
- Skogan, W. G. (1990). *Disorder and decline: Crime and the spiral of decay in American neighborhoods*. The Free Press.
- Stafford, M., Chandola, T., & Marmot, M. (2007). Association between fear of crime and mental health and physical functioning. *American Journal of Public Health*, 97, 2076–2081.
- Şentürk, M., & Ceylan, H. (2015). *İstanbul’da yaşlanmak: İstanbul’da yaşlıların mevcut durumu araştırması*. Açılım Kitap.
- Tuna, M., & Tenlik, Ö. (2017). Türkiye’de ve dünyada yaşlanma. In İ. Tufan & M. Durak (Eds.), *Gerontoloji* (1. Cilt).
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *İstatistiklerle yaşlılar, 2023*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Yaslılar-2023-53710>
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (2022, Temmuz). *Türkiye yaşlı hakları raporu*. Ankara.
- Urry, J. (2007). *Mobilities*. Polity Press.
- Vural, B. (2018). *Suç korkusunun toplum ve birey davranışları üzerindeki etkileri: Bursa örneği* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Walklate, S. (1995). *Gender and crime: An introduction*. Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf.
- Walklate, S. (1998). Excavating the fear of crime: Fear, anxiety or trust? *Theoretical Criminology*, 2(4), 403–418. <https://doi.org/10.1177/1362480698002004001>
- Warr, M. (1984). Fear of victimization: Why are women and the elderly more afraid? *Social Science Quarterly*, 65, 681–702.
- Warr, M. (2000). *Fear of crime in the United States: Avenues for research and policy*.
- Williams, F. P., McShane, M. D., & Akers, R. L. (2000). Worry about victimization: An alternative and reliable measure for fear of crime. *Western Criminology Review*, 2(2), 1–26.
- Wilson, J. Q., & Kelling, G. L. (1982). Broken windows: The police and neighborhood safety. *Atlantic Monthly*, 249, 29–38.

- Winkel, F. (1998). Fear of crime and criminal victimization: Testing a theory of psychological incapacitation of the ‘stressor’ based on downward comparison processes. *The British Journal of Criminology*, 38(3), 473–484. <http://www.jstor.org/stable/23638701>
- Wyant, B. R. (2008). Multilevel impacts of perceived incivilities and perceptions of crime risk on fear of crime: Isolating endogenous impacts. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45(1), 39–64. <https://doi.org/10.1177/0022427807309440>
- Yazgan, Ç. Ü., & Kurtkapan, H. (2020). Yaşlı bireylerde yaşam memnuniyeti ve suç korkusu durumunun belirlenmesi: Tanımlayıcı bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of International Social Sciences*, 30(1), 373–381.

